

Begravningsplatsens potential som en meningsskapande och hälsofrämjande miljö

The potential of the cemetery as a meaningful and health-promoting environment

Angela Sandell

Självständigt arbete 15 hp

Natur, hälsa och trädgård, magisterprogram

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Alnarp 2012

Begravningsplatsens potential som en meningsskapande och hälsofrämjande miljö

The potential of the cemetery as a meaningful and health-promoting environment

Angela Sandell

Handledare	Mats Gyllin, SLU, Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi
Examinator	Caroline Hägerhäll, SLU, Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi
Omfattning	15 hp
Nivå och fördjupning	A1E
Kurstitel	Landskapsarkitekturens miljöpsykologi - självständigt arbete
Kurskod	EX0602
Program/utbildning	Natur, hälsa och trädgård, magisterprogram
Ämne	Landskapsplanering
Utgivningsort	Alnarp
Utgivningsmånad/år	maj 2012
Omslagsbild	Angela Sandell
Serienamn	Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Elektronisk publicering	http://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord	kyrkogård, begravningsplats, platsanknytning, salutogen, miljöpsykologi, hälsofrämjande miljö, restorativ miljö <i>cemetery, place attachment, salubrious, salutogenic, environmental psychology, supportive nature environments, restorative environment</i>

Alla foton och figurer i arbetet är producerade av författaren och får inte användas utan tillstånd.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Område Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi

ABSTRACT

Cemeteries in urban environments has a salubrious and health-promoting function when they are in people's immediate vicinity and can mean the difference if a person comes into contact with a green outdoor environment at all. The location signals continuity and inspires a sense of coherence in life (SOC) which is the most important factor in how well we cope with stress. As cities densify it is important to take advantage of the green areas that are in a preventative measure for public health. Cemeteries as physical and social spaces in the urban environment can be used for recreation and as preventative recovery sites, for an example for relieve from mental fatigue. The most important factors in a cemetery are that a tranquil atmosphere prevails and that the place is aesthetically pleasing. 68.5% of the respondents in the survey state that they visit cemeteries for reasons other than pay a visit and/or care for a grave, primarily as recreation when the place often is perceived as peaceful and beautiful. Several attributes recur in the study - restful, serene, peaceful, power or energy, and enjoyment - which indicates the site's potential as a restorative environment. The narrative thread is very clear in the cemetery; mystery and complexity are a temptation for individuals to explore the environment through walks which provides both daylight and exercise. At the same time affects us elements of nature involuntarily, by helping and facilitating our concentration and recovery. The basis for this study is an Internet-based survey about people's use and future needs of the cemetery. Participants were sourced via snowballing tactics (i.e. e-mail recipients were encouraged to forward the e-mail to prospective participants in their contact list).

Sammanfattning

Begravningsplatser i stadsmiljö har en hälsofrämjande funktion då de finns i människors omedelbara närhet och kan innebära skillnaden för om en person kommer i kontakt med en grön utemiljö över huvud taget. Platsen signalerar kontinuitet och inger en känsla av sammanhang i tillvaron (SOC) vilket är den viktigaste faktorn för hur väl vi klarar av stress. I takt med att städer förtätas är det viktigt att ta till vara de gröna miljöer som finns i ett preventivt syfte för folkhälsan. Begravningsplatser som fysiska och sociala platser i urban miljö kan användas för rekreation och som förebyggande återhämningsplatser för att exempelvis avhjälpa mental trötthet. De viktigaste faktorerna på en begravningsplats är att det råder en fridfull stämning och att platsen är estetiskt tilltalande. 68,5 % av informanterna i undersökningen uppger att de besöker begravningsplatser av annan anledning än att besöka och/eller sköta en grav, främst som rekreation då platsen ofta upplevs som rofylld och vacker. Flera attribut återkommer i undersökningen – vilsam, lugn, rofylld, kraft och njutning - vilket indikerar platsens potential som restorativ miljö. Den narrativa röda tråden är väldigt tydlig på begravningsplatsen; mystik och komplexitet utgör en lockelse för individen att utforska miljön via promenader vilket ger både dagsljus och motion. Samtidigt påverkar oss naturelementen ofrivilligt genom att hjälpa och underlätta vår koncentration och återhämtning. Till grund för studien ligger en internetbaserad enkätundersökning kring människors användning och framtida önskemål på begravningsplatsen som spreds med hjälp av snöbollsmetoden.

Keywords

cemetery, place attachment, salubrious, salutogenic, environmental psychology, supportive nature environments, restorative environment

Förord

Det här självständiga arbetet är den avslutande uppgiften i Landskapsarkitekturens miljöpsykologi inom magisterprogrammet Natur, hälsa och trädgård. Arbetet fokuserar på begravningsplatsernas betydelse för människor i urban miljö, ett ämne som även ligger mig varmt om hjärtat i min dagliga profession som koordinator av kyrkogårdsfrågor inom Movium, SLU i Alnarp.

Ett stort tack till min handledare Mats Gyllin som kommit med konstruktiva och väl genomtänkta synpunkter under arbetets gång.

För ovärderlig inspiration och många spännande diskussioner under programmets två år skulle jag vilja rikta ett varmt tack till mina kurskamrater som även kommit att bli goda vänner – ingen nämnd, ingen glömd – jag kommer att sakna er!

Till min fantastiska familj som accepterat och stöttat mig under de här åren då jag både har arbetat på heltid och studerat på halvtid: Tack för att ni stod ut med mig - ni är underbara!

Alnarp i maj 2012

Angela Sandell

Innehållsförteckning

ABSTRACT	III
Sammanfattning.....	III
Keywords	III
Förord	IV
Figurförteckning	VII
Inledning.....	1
Syfte och frågeställningar.....	2
Avgränsning	2
Teoretiska utgångspunkter	3
Utevistelsens betydelse	3
Det salutogena och hälsofrämjande perspektivet	3
Restorativa miljöer	3
Återhämtning av koncentrationsförmåga.....	4
Betydelsen av bostadsnära gröna utemiljöer	4
Motivation.....	5
Plats och identitet	5
Modernitetens följder	6
Begravningsplatsens utveckling.....	7
Resultat från tidigare undersökning	8
Bakgrundsfrågor.....	9
Underlag till informanternas kommentarer kommentarer	10
Metoder och datainsamling	12
Urval och avgränsning	12
Reliabilitet och Validitet.....	13
Etiska övervägande och sekretess	13
Källkritik	13
Tillvägagångssätt i analysen.....	14
Begrepp	14
Population och urval	14
Frågor	15
Enkäten	16
Enkätens layout.....	16
Bearbetning och analys	16
Publicering.....	17

Metoddiskussion	18
Resultat.....	19
Analys.....	19
Nuvarande användning av begravningsplatser.....	19
Framtida önskemål på begravningsplatsen	20
Informanternas kommentarer	21
Diskussion.....	25
Slutsatser	28
Litteraturförteckning	29
BILAGOR	32
Bilaga 1 ur <i>Kyrkogården – en plats för de levande</i> (Sandell, 2009)	32
Bilaga 2 Enkät.....	34
Bilaga 3 Missivbrev	44
Bilaga 4 Statusmeddelande i Facebook	45
Bilaga 5 Svarsredovisning	46

Figurförteckning

Figur 1 Antal informanter över tid fördelat på kön.....	8
Figur 2 Könsfördelning	9
Figur 3 Åldersfördelning.....	9
Figur 4 Faktorer som kan öka besöksfrekvensen	20

Inledning

Begravningsplatsernas historia från yngre stenålder fram till dags dato är en spännande resa. De har genom tiderna tjänat flera syften, inte enbart som begravningsplats. Kraven som styr utvecklingen har varit såväl teologiska och politiska som hygieniska och ekonomiska. Platsen har inte alltid haft dagens utseende då detta introducerades först under tidigt 1800-tal. Behovet av att blicka bakåt och förstå sammanhang förklarar varför utvecklingen inte följer samma förnyelsetakt som samhället i övrigt. Kanske är det också denna beständighet, och naturen, som bäst svarar mot våra andliga behov. Att bevara är dock inte nödvändigtvis motsatsen till att förnya, snarare ska dessa komplettera varandra.

I ett tidigare arbete, B-uppsatsen *Kyrkogården – en plats för de levande* (Sandell, 2009), drogs slutsatsen att samtidigt som begravningsplatserna skall erbjuda enskilda platser där människor kan känna sig ifred, bör där även erbjudas mötesplatser som stimulerar till samtal människor emellan och där naturens läkande kraft har beaktats. Genom att påverka de faktorer som finns där olika möten äger rum, kan man uppnå behovsuppfyllelse för den enskilda individen.

Som en naturlig fortsättning på detta resonemang belystes frågeställningen med hjälp av en enkätundersökning i kandidatarbetet *Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen* (Sandell, 2010). I detta arbete fokuserades på vad den enskilda kunden vill ha tillgång till vid sina besök av begravningsplatser. Är de faktorer som framkom i det första arbetet verkligen de som efterfrågas av konsumenten?

Underhåll av kyrkogårdars allmänna ytor, bekostas av den begravningsavgift som alla personer med inkomst betalar via sin skattsedel, samt av inkomster från gravskötselavtal. Varken begravningsavgifterna eller skötselintäkterna täcker den viktiga utvecklingen av kyrkogårdarna. Därför är det viktigt att markera ett kollektivt ansvar för begravningsplatserna som ett för oss alla viktigt kulturarv genom att avsätta skattemedel för deras fortsatta underhåll och utveckling. Då skulle det också falla sig naturligt att använda dem som den betydelsefulla samhällsekonomiska investering de är, dvs. som förebyggande återhämtningsplatser för att exempelvis avhjälpa mental trötthet.

Efter att ha skrivit ovanstående arbeten vill jag nu undersöka och beskriva hur begravningsplatsens olika kvaliteter och karaktärer kan ha hälsofrämjande effekter i preventivt syfte för folkhälsan. Vårt behov av natur kan inte nog understrykas. Att i en urban miljö kunna erbjuda naturupplevelser är enligt min personliga uppfattning inte bara föredömligt och klimatsmart, utan också en god investering ur hälsoaspekt och ett sätt att ta samhällsansvar.

Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att kartlägga begravningsplatsens potential som en meningsskapande, i betydelsen vital för hälsa och välmående, plats i stadsmiljö.

Följande frågeställningar har beaktats:

På vilka sätt är/upplevs begravningsplatsen meningsskapande?

Vilken salutogen¹potential har begravningsplatsen för att fungera preventivt ur hälsoaspekt?

Avgränsning

I arbetet fokuseras enbart på svenska begravningsplatser som *fysiska och sociala platser i stadsmiljö*. Ingen specifik begravningsplats har valts ut för fallstudier då det är generella faktorer belyses.

Enkätundersökningen, som delvis ligger till grund för arbetet, begränsar sig till att ur kundens perspektiv klargöra hur *svenska* begravningsplatser används idag och vilka önskemål om användning i framtiden som föreligger. Undersökningen riktade sig till personer med en mailadress och tillgång till internet.

---

¹ **salutogen** [-je:´n], hälsofrämjande, om omständigheter som bidrar till att personer är vid god hälsa trots att de har varit eller är utsatta för avsevärda och potentiellt sjukdomsframkallande biologiska eller psykosociala stressorer. (NE salutogen, 2012)

Teoretiska utgångspunkter

Utevistelsens betydelse

Det salutogena och hälsofrämjande perspektivet

Ordet salutogen, hälsofrämjande, introducerades 1979 av den amerikansk-israeliska sociologen Aaron Antonovsky. I ett salutogent perspektiv fokuseras på de faktorer som bevarar och stärker god hälsa i stället för på de som är sjukdomsframkallande. Antonovskys salutogena modell (1996) beskriver olika strategier för att hantera stressrelaterade påfrestningar och krav i förhållande till hälsa.

Antonovsky (1991) betraktar i *'the continuum model'* förhållandet mellan hälsa och sjukdom som en flerdimensionell företeelse, i stället för som ett "antingen/eller-tillstånd". Man kan uppleva sig vara vid god hälsa samtidigt som man lider av ohälsa. Den viktigaste faktorn för hur väl människan klarar av stress anser Antonovsky vara personens känsla av sammanhang i tillvaron, *Sense of Coherence* (SOC). SOC kan mätas med hjälp av de svar som erhålls med hjälp av 13 eller 29 påståenden som skattas på en fyra-gradig skala. Vilka förmågor vi har för att framgångsrikt kunna hantera de stressfaktorer som vi utsätts för, s.k. generella resistensresurser (GRRs), är avgörande för var i modellen vi befinner oss vid en given tidpunkt. Hartig (2005) menar att vare sig förmågorna är av biologisk, psykologisk eller social karaktär, uppträder de i samband med anpassningen och har betydelse för utgången av denna. Det alla GRRs har gemensamt är att de främjar upprepade livserfarenheter som hjälper oss att se världen som meningsskapande, vi uppfattar stimuli som information i stället för som störande brus eller oljud (Antonovsky, 1996). Styrkan av en persons SOC grundar sig på tre typer av livserfarenheter: upplevda konsekvenser, balans i arbetsbelastning samt deltagande beslutsfattande som på något sätt värderas socialt. Upplevs en hög SOC när man utsätts för en stressfaktor, kommer man: att vilja, och vara motiverad till att hantera den (=meningsfullt); tro på att man förstår den rätt (=begripligt); tro på att man har tillräckliga resurser tillgängliga för att klara av det (=hanterbart). Det är den speciella kombinationen av det kognitiva, det beteendemässiga och det motiverande som, enligt Antonovsky (1996), gör modellen unik.

Restorativa miljöer

Ordet restorativ saknas idag² i det svenska vardagsspråket men är relativt väletablerat i psykologiska/medicinska sammanhang. Från engelskan översätts det med 'välgörande, stärkande'. Restoration är enligt Scopelliti och Tiberio (2010) resultatet av komplexa platserfarenheter där kognitiva, affektiva, sociala och beteendemässiga komponenter beaktas tillsammans med de fysiska aspekterna av miljön. Hartig m.fl. (2011) beskriver termen som processer genom vilka människor återhämtar resurser som de har förlorat tidigare i sina ansträngningar att uppfylla kraven i det dagliga livet. En restorativ miljö förutsätter enligt Hartigs definition (2005) både ett föregående tillstånd och en miljö som det har utvecklats i. För att en återhämtning ska kunna ske måste det först ha uppstått en brist någonstans.

Vår respons på natur är gränsöverskridande både beträffande kultur och beträffande socioekonomisk tillhörighet. Enligt Roger Ulrich (1999) har människan en biologisk disposition sedan lång tid tillbaka som motiverar oss. Hartig (2005) menar att stadsmiljö i sig kan bidra till behov av återhämtning samtidigt som naturmiljöer kan vara svåråtkomliga då dessa ytor används för kollektiva funktioner eller används av privata intressen för personlig ekonomisk vinning. I takt med att befolkningen koncentreras i städer pekar forskning på att de stressiga effekterna av buller, trängsel, trafik,

---

² 2012-02-29

luftföroreningar m.m. ökar (Evans, G.W. & Cohen, S, 1987). Studier visar att människan verkar föredra natur framför byggda miljöer och även att natur har speciellt positiva hälsoeffekter vid återhämtning från stress och mental trötthet (Ulrich R., 1986; Kaplan S., 1995; Parsons, Tassinary, Ulrich, Hebl, & Grossman-Alexander, 1998). Hägerhäll (2005) menar att det är hur den stora komplexiteten som finns i naturen är organiserad, fraktala dimensioner där mönster upprepas på ett fascinerande sätt, som är anledningen till att informationen i naturmiljöer är lättare att ta in.

Återhämtning av koncentrationsförmåga

Stephen och Rachel Kaplan stöder sig på mångårig forskning om miljökognition, miljöpreferenser och den psykologiska nyttan av miljöupplevelser och har utvecklat en teori, Attention Restoration Theory (ART), kring förmågan att medvetet rikta sin uppmärksamhet (ex. Kaplan & Talbot, 1983; Kaplan & Kaplan, 1989; Kaplan S. , 1995). Teorin går i korthet ut på att s.k. riktad uppmärksamhet kräver en ansträngning som, om den inte bryts av perioder av återhämtning, leder till mental trötthet vilket på längre sikt bl.a. kan leda till det vi i Sverige idag kallar för utmattningsdepression.

Betydelsen av bostadsnära gröna utemiljöer

En svensk undersökning från 2003 visar att 70 % av de tillfrågade skulle vilja besöka grönområden oftare men att tidsbrist och avstånd är de faktorer som är mest avgörande för att sådana besök inte görs (Grahn & Stigsdotter, 2003). Den visar också på ett samband mellan grönområden i staden och upplevelse av stress. Undersökningen visar att ju oftare grönområden besöks desto mer sällan påvisas stressrelaterad sjukdom. Andra undersökningar har visat att mängden grönska i och omkring bostadsområden är avgörande för tillfredsställelsen med själva bostaden och dess storlek, dvs. oavsett hur attraktiva bostäder som byggs för att förtäta våra städer, saknas det grönytor så kommer människor inte att trivas där (Sorte, 2005).

Miljöpsykologerna Rachel och Stephen Kaplan och Robert L Ryan utgår från att människan är avsedd för ett liv i rörelse (1998). De menar att drivkraften är nyfikenhet och viljan att lära sig att handskas med svåra uppgifter. För att klara detta måste hon kunna läsa av möjligheter och hinder i sin omgivning. En miljö som signalerar trygghet gör att hela kroppen kan slappna av och återhämta sig från stress. Vi är ofta överösta och ständigt omgivna av information som måste sorteras och bearbetas. Enligt Kaplan & Kaplans preferensteori (1989) är sammanhang och komplexitet två av de fyra informationsfaktorerna som befinner sig på det tvådimensionella planet. Bägge faktorerna kräver uppfattningsförmåga av de objekt som ses; hur många, hur de är grupperade, hur de är placerade. Läsbarheten och mystiken, som är de två övriga faktorerna, kräver däremot en förmåga hos betraktaren att kunna dra slutsatser om hur den tredje dimensionen ser ut och samtidigt kunna föreställa sig själv i den. Läsbarhet och mystik har stor inverkan på hur pass bekväma vi uppfattar oss i en bestämd miljö, enligt denna teori. Sorte (2005) betonar vikten av att det råder en god balans mellan upplevd helhet och komplexitet, kombinerat med ett lockande inslag av mystik. Informationen är central för hur människan kan relatera till sin omgivning och trots att det råder samstämmighet inom forskningen på denna punkt, saknar många miljöer inslag av dessa ingredienser. En bra landskapsplanering måste förse oss med mindre stressiga och mer restaurativa vardagsmiljöer för fysisk och psykisk återhämtning, menar Grahn och Stigsdotter i sin undersökning (2003).

Ulrich (1999) har i sin forskning visat att ju mer stressad en person är desto större restaurativ effekt har naturen. Grahn & Stigsdotters arbete (2003) visar att 70 % av Sveriges befolkning idag lever i Stockholm-Göteborg-Malmö regionerna där människor i genomsnitt besöker gröna stadsområden vid 150 olika tillfällen per år, c:a 220 timmar totalt. Oavsett tillgång till egen trädgård eller inte så

besöker stressade personer i deras undersökning mer sällan ett stadsgrönt område än de personer som är mindre stressade. Ju kortare avståndet till ett grönområde är, desto oftare besöks det vilket i sin tur medför att stressrelaterade sjukdomar uppvisas mer sällan bland de personer som vistas här mer frekvent. Ulrich (1999) poängterar att grönområden finns på nära håll är ännu viktigare för barn, funktionshindrade och äldre som kan ha svårigheter att transportera sig längre sträckor. Ulrich poängterar att de sistnämnda grupperna också är särskilt känsliga för negativa distraktioner eftersom de har sämre möjlighet att kunna kontrollera situationen. Det övergripande målet för folkhälsan är att utjämna skillnader mellan olika grupper med hänsyn till ålder, kön, funktionshinder samt etnisk, socioekonomisk och sexuell tillhörighet (Stegmayr, 2007).

Motivation

Undersökningar visar att människor, äldre i större utsträckning än yngre, behöver dagsljus och motion för att inte status på muskler, skelett och vitaminer ska försämrats (Küller & Küller, 1994). Det är därför viktigt att skapa aktiviteter och upplevelsevärden som lockar och väcker lust och som motiverar till utevistelse. Grahn & Bengtsson (2005) poängterar framför allt fyra olika faktorer som ökar äldre personers motivation till utevistelse:

- **Aktiviteter**, inte minst promenader. Detta är lika viktigt för dem som är rullstolsburna eller beroende av ledsagare (Olofsson & Thelander, 2002).
- **Restorativa processer**. Den spontana uppmärksamheten, som bidrar till återhämtning från den informationsbelastning som byggts upp i den riktade uppmärksamheten, aktiveras framför allt i naturmiljöer (Kaplan & Kaplan, 1989). Äldres uppmärksamhet handlar ofta om att bearbeta sorg, värk och sjukdomar (Grahn & Bengtsson, 2005) och koncentrationsförmågan kan ökas märkbart efter en vistelse i en trädgård, vilket i sin tur har stor betydelse för förmågan att klara dagliga aktiviteter (Ottosson & Grahn, 2005). Enligt Hartig (2005, s. 264) skall en teori om restorativ miljöer uppfylla tre huvudkrav; den ska precisera vilket tillstånd en person återhämtar sig ifrån, den ska beskriva återhämtningsprocessen av en uppsättning resurser och den ska beskriva de miljöer som främjar återhämtning
- **Självbild – betydelsespelrum**. I en instorativ miljö ges personer möjlighet att reflektera och växa (Grahn & Bengtsson, 2005) och den ökar även en människas kapacitet jämfört med tidigare. Utemiljön bekräftar identiteten hos de äldre så att de inte faller in i en roll av att vara gammal, sjuk och vårdbehövande, vilket däremot inomhusmiljön signalerar, menar Grahn & Bengtsson.
- **Liv – betydelsespelrum**. Att känna att man är en del i en ständigt pågående livsprocess, att förstå de stora sammanhangen och se sig själv som en del i dessa på ett meningsfullt sätt (Grahn & Bengtsson, 2005).

En restorativ process är alltså en process som *återskapar* en förlorad funktion medan en instorativ process *ökar* människans kapacitet jämfört med tidigare.

Plats och identitet

Grahn & Bengtsson beskriver i sitt arbete *Lagstifta om utevistelse för alla* (2005) hur människan upplever glädje och förväntan när hon känner sig som en naturlig del av sin omgivning. Den rådande livssituationen påverkar i hög grad hur vi uppfattar vår omgivning, menar de; bl.a. beroende på de psykiska och fysiska resurser som människan för tillfället har, kan både människor och döda ting ändra betydelse och värde för den egna personen. Denna variation benämner Grahn (1991) *betydelsespelrummet*. Varje sinnesintryck en plats ger sker mot en bakgrund som är både rumslig och tidlig; upplevelsen är förbunden med personens hela historia. Om miljön innehåller spår av den

identitet som personen *upplever* sig ha, känner hon också att hon *behåller* det jag som hon uppnått genom livet. Grahn & Bengtsson menar att om personen kan förändra och påverka, vara delaktig i och sätta en prägel på platsen, så gör hon också platsen till sin.

Platsanknytning (*place attachment*) kan bidra till bildande, bevarande och skydd av identitet för en person, en grupp eller en kultur samtidigt som den även kan spela en roll både för fostran av individen och av gruppen, för förmågan att känna självaktning, självkänsla och stolthet (Low & Altman, 1992). Hay (1998) menar att platsanknytning även kan fungera som ett försvar mot identitetskriser i perioder av övergång mellan olika utvecklingsfaser. Fried (2000) presenterar argument för att platsanknytning skulle vara en faktor som hindrar rörlighet och individuella framsteg som antyder att personer som uppnått höga positioner i samhället, och har en högre utbildning, skulle vara mer geografiskt rörliga och på så vis mer platsoberoende. Med detta synsätt skulle stark lokalanknytning och platsanknytning vara reserverat för lägre samhällsklasser (Lewicka, 2005). Bauman (1998) använder begreppet *glocalization* för att beskriva den ojämna fördelningen av globaliseringens vinster mellan olika grupper av människor. Samtidigt som medlemmar av de högre klasserna drar nytta av rörligheten som finns i globaliseringsprocessen, förblir fattiga och marginaliserade grupper i samhället *localized*, enligt Bauman. Under de senaste tjugo åren har länderna i Europa integrerats samtidigt som fler stater har bildats. Dessa processer bygger på starka lokala känslor, förstärkta av gemensamma historiska erfarenheter och kulturella rötter som skiljer sig från intilliggande ländernas historia och kultur och paradoxalt nog är det möjligheten att flytta och resa som förstärker platsanknytningen (Lewicka, 2005). Case (1996) menar att den förstärkta hemkänslan beror just på resor bort från hemmet.

Modernitetens följder

Vi lever idag i ett samhällssystem som kan betecknas både som informations- och konsumtionssamhälle. Många betecknar tiden som "postindustriell" eller "postmodern", vilket indikerar att det är en period som lider mot sitt slut (Giddens, 1996). Jean-François Lyotard beskriver hur globala kontaktformer och förtätning av miljön har intensifierats och menar att det postmoderna tillståndet utmärks av att den narrativa röda tråden, med vilken vi kan placera oss själva i historien med ett förflutet och en förutsägbar framtid, försvinner (Lyotard, 1985).

En ståndpunkt som förhärskat sedan 1800-talet framställer modernitetens utveckling som en nedbrytning av de gamla gemenskapsformerna vilket har skadat de personliga relationerna i moderna samhällen (Giddens, 1996). Giddens beskriver hur moderna institutioner har tagit över stora delar av människornas sociala liv och därmed dränerat dem på det meningsinnehåll de haft. Han poängterar att begreppet gemenskap (*community*) i dessa sammanhang har flera innebörder som ska skiljas mellan; gemenskapliga relationer i lokalsamhället, släktskapsband, vänskap och sexuella relationer.

Peter Berger (1973) menar att det personliga livet har tunnats ut och förlorat sina fasta referenspunkter i och med att privatsfären har "avinstitutionaliserats" i samband med en "överinstitutionisering" av den offentliga sfären. Claude Ficher (1982), som kritiserat tolkningar av stadslivets anonyma karaktär, försöker i stället visa på att moderna städer erbjuder andra medel som för att skapa nya former av gemensamt liv som inte tidigare varit möjliga.

Begravningsplatsens utveckling

Lundquist (1992) nämner fem avgörande faktorer som styrtt begravningsplatsernas utveckling fram till idag:

1. Hälso- och hygienaspekter	Sundhet
2. Park- och trädgårdsideal	Arkitektur
3. Kyrkans liv och lära	Teologi
4. Myndighetsförfordningar	Funktionalitet
5. Lokala traditioner	Ekonomi

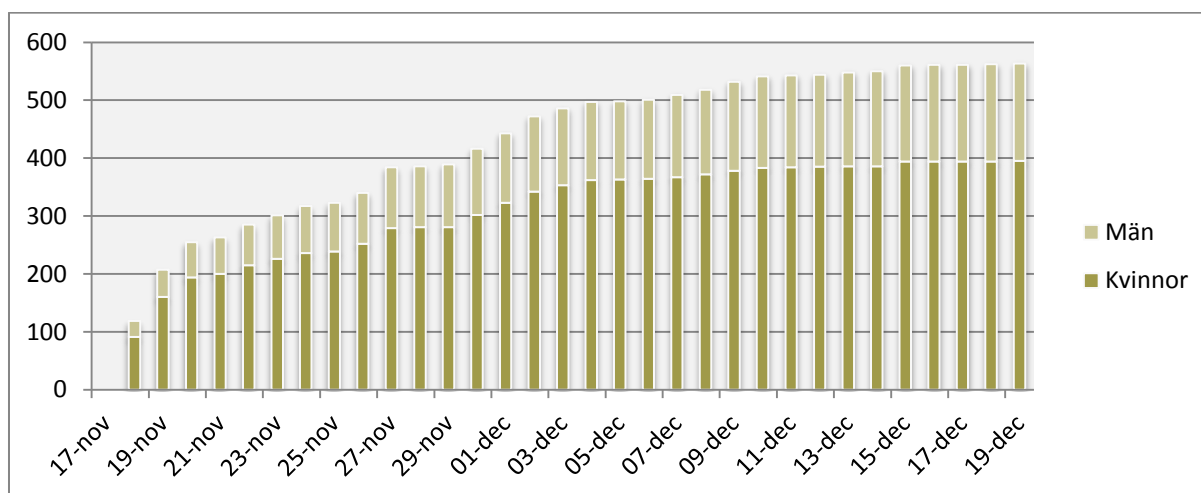
Kyrkogårdar som anlagts före 1940 omfattas av kulturminneslagen (Lag (1988:950) om kulturminnen m.m., 1988), vilket innebär ett särskilt skydd för dessa kyrkogårdar men kan även användas för att skydda nyare kyrkogårdar som anses speciellt värdefulla ur kulturmiljösynpunkt. Det är inte bara gravarna i sig som skyddas utan även växterna vilket innebär att särskilda skäl måste föreligga för att man ska få lov att ta bort eller ersätta karaktärsväxter (Sörensen, 2006).

Den miljömässiga aspekten på begravningsplatsen som en "lunga" som renar dålig luft, filtrerar ytvatten och ger ett bättre klimat, är viktig. De kyrkogårdar som en gång anlades utanför städerna har nu vuxits i kapp av bebyggelsen och bildar stilla oaser till fromma för både människor och djurliv. Platsen är i första hand en minnesplats och en plats för ritualer och ceremonier. Hit kommer man för att bearbeta sin sorg och för att möta sina anhöriga och sin historia. Kyrkogårdarna är fredade för lång tid och förändras inte på samma sätt som parker och andra naturområden kan göra, hävdar Sörensen (2006). Även Worpole (2003) noterar att kyrkogården fixerar tid och plats i historien för evigt. Döden finns i landskapet, som både utgör plats och historia, och i människors fantasi. Men naturen står även för kretsloppet och en död människa är varken mänsklig eller avfall, menar Worpole.

Ken Worpole beskriver i sin bok *Last Landscapes* (Worpole, 2003) hur döden förvandlar idéer om landskap och arkitektur, historiskt och i dagens västerländska samhälle och kultur: Förr var familjegraven en vanlig företeelse i Europa. Detta faktum, att en familjegrav väntade på att återigen samla familjen, kunde upplevas som en trygghet. De döda familjemedlemmarna var på ett naturligt sätt närvarande och man visste att man själv skulle sälla sig till dem vad det led. Gravarna låg i närheten av den plats där resten av släkten levde vidare. I dag är familjerna ofta geografiskt spridda och vi förlorar kontakten med våra förfäders gravar. Detta bidrar till att döden uppfattas som överklig, icke närvarande och bidrar till att vi förnekar den och det onaturliga förhållningssättet medför en bristande respekt både för döden och för de döda, konstaterar Worpole.

Resultat från tidigare undersökning

Under perioden 17 november – 19 december 2009 besvarades enkäten av 563 informanter. De totalt 66 frågorna genererade 36 039 svar och 1 002 kommentarer, se Bilaga 5 Svarsredovisning. Inom de två första dygnen hade över 200 svar kommit in.

FIGUR 1 ANTAL INFORMANTER ÖVER TID FÖRDELAT PÅ KÖN

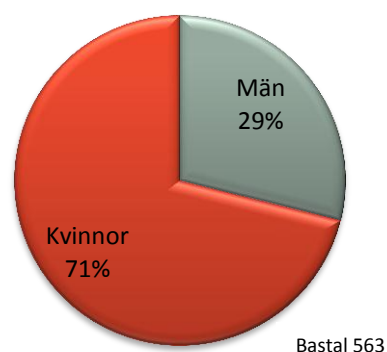
Sveriges befolknings fördelning på kön och ålder, procent av alla						
Åldersgrupp	Män	Procent	Kvinnor	Procent	Total	Procent
< 20 år	1 120 240	12,1%	1 061 645	11,5%	2 181 885	23,7%
20 - 34 år	877 630	9,5%	839 196	9,1 %	1 716 826	18,6%
35 - 49 år	964 403	10,5%	929 588	10,1%	1 893 991	20,5%
50 - 65 år	959 653	10,4%	950 923	10,3%	1 910 576	20,7%
> 65 år	662 291	7,2%	854 710	9,3%	1 517 001	16,5%
TOTALT	4 584 217	49,7%	4 636 062	50,3%	9 220 279	100,0%

TABELL 1 (SCB LIVSLÄNGDSTABELL FÖR 2008 UPPDELAT PÅ MÄN OCH KVINNOR, 2009)

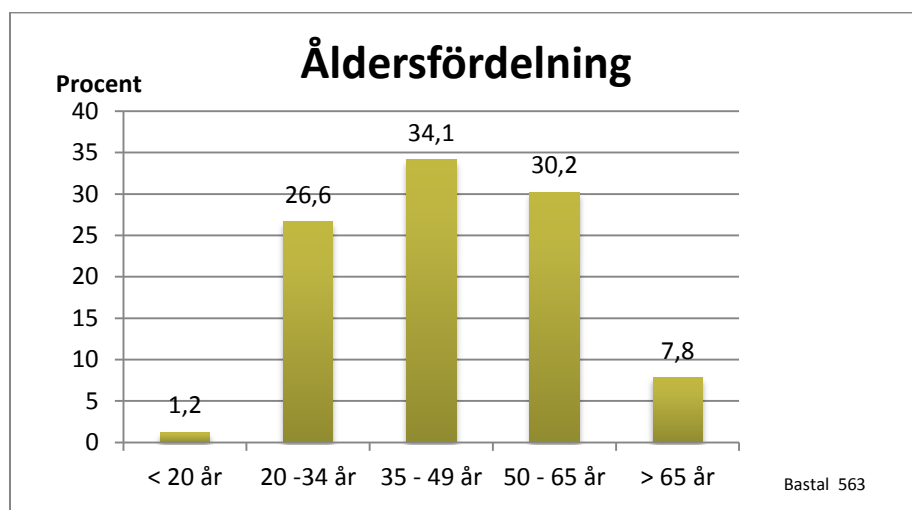
Då enkäten genomfördes 2009 förväntades inte att antalet informanter skulle bli så högt som det blev med ett bastal på 563. För att göra materialet den rättvisa det förtjänar, penetrerades endast ett urval av frågorna i arbetet *Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen* (Sandell, 2010), vilka i detta arbete enbart kommer att redovisas i korthet.

Bakgrundsfrågor

71 % av informanterna var kvinnor vilket enligt Trosts förklaring beror på att kvinnor praktiskt taget alltid uppvisar en större svarsfrekvens i enkätundersökningar än män (Trost, 1994). Då bastalet är relativt högt skulle ett vägningsförfarande kunna användas för att få en mer representativ bild av hela populationen i Sverige (Tabell 1 (SCB Livslängdstabell för 2008 uppdelat på män och kvinnor, 2009)).

FIGUR 2 KÖNSFÖRDELNING

FIGUR 3 ÅLDERSFÖRDELNING

Av ovanstående figur framgår att det råder ett externt bortfall i åldersgruppen < 20 år vilket kan bero på olika faktorer:

- Gruppen var underrepresenterad redan i första utskicksledet.
- *"har inte precis tänkt på detta då jag bara är 19 år..."* Denna åldersgrupp känner att frågeställningen inte är aktuell (*Om jag dör...* i stället för *när jag dör*) eller tror att de p.g.a. sin ålder inte kan/får ha synpunkter i ämnet.

Det andra externa bortfallet, i åldersgruppen > 65 år, var väntat då användningen av internet i denna grupp fortfarande är mindre än i de andra grupperna (Findahl, 2011). Detta i sig kan utgöra ett problem då denna åldersgrupp torde vara den som mest frekventerar begravningsplatser. De har oftare än yngre personer anledning att besöka en make/makas grav och använder då företrädesvis platsen som en minnesplats och en plats att sörja på i stället för som en plats för rekreation.

Underlag till informanternas kommentarer kommentarer

För att få en bakgrund till, och en ökad förståelse för, de kommentarer som studerats och som analyseras på sidan 21 redovisas här i korthet informanternas svar på de frågor varifrån kommentarerna är hämtade. För att ta del av svaren på samtliga frågor i enkäten hänvisas till arbetet *Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen* (Sandell, 2010).

- **Fråga 1.6** Vilket av följande stämmer in på dig?
  - 74,4 % tillhör Svenska kyrkan
  - 20,8 % tillhör inget trossamfund
  - 4,1 % tillhör annat trossamfund
  - 0,7 % vet inte

- **Fråga 2.1** Hur ofta vistas du på en begravningsplats?
  - 59,4 % Någon gång om året
  - 23 % En eller flera gånger/månad
  - 5,9 % Annat
  - 5,3 % Det känns inte som om jag har någon anledning att vistas där
  - 4,3 % En eller flera gånger/vecka
  - 2,1 % Aldrig

- **Fråga 2.2** Av vilken anledning besöker du idag en begravningsplats?
  - 23,9 % Jag besöker en eller flera gravar
  - 18,2 % Jag kommer för att minnas dem som inte lever längre
  - 13,9 % Jag njuter av en vacker plats
  - 13,6 % Jag promenerar
  - 7,6 % Jag sköter en eller flera gravar
  - 6,1 % Jag använder begravningsplatsen som genväg
  - 5,9 % Jag sitter stilla för att få lugn och ro
  - 10,8 % Annat [fördelat på fem olika alternativ]

- **Fråga 2.3** Är det viktigt att ha en fysisk plats att gå till?
  - 28,1 % Ja, graven är viktig
  - 19,9 % Nej
  - 18,5 % Ja, begravningsplatsen är viktig
  - 17,7 % Ja, men det kan vara vilken plats som helst
  - 9,9 % Ja, men det kan vara vilken begravningsplats som helst
  - 5,9 % Vet ej

- **Fråga 2.5** Har Du någon gång varit på den/de begravningsplatser som finns på platsen där du bor?

39,5 % Ja, någon av dem

29,2 % Ja, alla

18,1 % Ja, på dem jag känner till

13,2 % Annat [fördelat på fyra olika alternativ]

Inte alls viktigt (%)	Inte särskilt viktigt (%)	Ganska viktigt (%)	Mycket viktigt (%)
-----------------------------	------------------------------------	--------------------------	--------------------------

Fråga 3.1 Vilket/vilka av nedanstående faktorer skulle få Dig att besöka en begravningsplats oftare?				
• Mera tid	28,6	28,4	27,6	15,4
• Bättre uppehålls- och sittmöjligheter	28,1	27,7	32,5	11,6
• En mer attraktiv plats ur skönhetssynvinkel	15,6	14,6	42,0	27,8
• En intressantare miljö	20,3	23,5	36,7	19,5
• Bättre tillgänglighet	26,1	40,5	22,6	10,7
• Arrangerade kyrkogårdsvandringar	51,9	30,0	13,9	4,2
• Att där finns människor i rörelse	48,6	30,9	14,8	5,7
• Att jag kan känna mig tryggare	40,1	29,4	22,7	12,3
• Att jag fick ha med mig hunden	64,8	12,5	12,5	10,1
Fråga 3.3 Följande element kan förekomma på en begravningsplats. Hur viktigt är det för Dig att de finns med?				
• Träd	3,1	3,8	22,1	71,0
• Buskar	3,6	5,6	31,0	59,7
• Städsegröna växter (gröna året runt)	4,3	8,9	29,5	52,7
• Vårblommande lökväxter	3,6	8,7	32,5	55,1
• Perenner (Växter som återkommer år efter år)	4,2	10,3	34,6	50,9
• Sommarblommor	5,7	16,7	33,0	44,6
• Vackra höstfärger	4,0	6,7	33,0	56,3
• Vatteninstallationer (Ex. damm, bäck, vattenskulptur etc.)	11,5	32,2	32,8	22,5
• Skulpturer	26,4	43,8	20,7	9,2
• Religiösa symboler	37,8	38,7	18,2	5,3
• Planteringar som efterliknar naturen (Ex. skog, bryn, äng, strand etc.)	11,8	34,3	35,4	18,6
• Tak över delar av minneslunden	31,2	41,7	19,6	7,6
• Tak/skydd mot väder och vind	24,6	38,1	28,3	9,1
• Servering	69,1	23,5	7,0	0,4
• Toaletter	15,6	26,1	33,8	24,6
• Sittplatser	10,5	17,3	39,1	33,1
• Utrymmen för enskildhet	13,4	20,6	37,2	28,7

Metoder och datainsamling

Studiens enkätundersökning är genomförd med hjälp av SLU's enkätgenerator (SLU, 2009) som är ett helt internetbaserat verktyg. Undersökningen är enligt Trosts definitioner (Trost, 1994) både

- kvantitativ då det redogörs i antal och procent för hur de tillfrågade har svarat *och*
- kvalitativ då försök görs att förstå och kartlägga hur de svarande resonerar och urskilja varierande handlingsmönster.

Frågorna är formulerade utifrån de faktorer som sammanfattats i ett tidigare arbete, se Bilaga 1. Enkäten testades i sin helhet på en försöksgrupp innan den publicerades.

Urval och avgränsning

Författaren har som förstudie använt sina tidigare arbeten, B-uppsatsen *Kyrkogården – en plats för de levande* (2009) och kandidatarbetet *Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen* (2010). I arbetet från 2010 ingick den enkät som utgör en del av empirin i detta arbete.

Studien begränsas till att enbart undersöka användningen av *svenska* begravningsplatser i *stadsmiljö*. Enkäterna riktade sig enbart till personer som hade en mailadress och tillgång till internet.

Gensvaret på enkäten var över förväntan. I samråd med dåvarande handledare gjordes vid tiden för utskick en rimlig uppskattning på maximalt 100-150 enkätsvar. Utfallet uppgick till 563. På grund av resultatets omfattning gjordes endast övergripande analyser i arbetet 2010 varför detta arbete omfattar analyser på en djupare nivå.

Reliabilitet och Validitet

Mätningen kan anses stabil och objektiv då alla i enkätundersökningen blev tillfrågade, och har besvarat enkäten, på samma sätt via internet. De yttre omständigheterna kring de tillfrågade kan ha varit varierande och på så vis påverkat informanternas sätt att svara. Hade undersökningen gjorts om vid ett annat tillfälle hade förutsättningarna dock varit de samma, det slumpmässiga felet bedöms därför som litet.

Alla svar registrerades på samma sätt varför precisionen är hög. Någon kongruens mellan frågorna föreligger inte då olika frågor med avsikt att mäta samma sak inte har ställts vilket kan påverka reliabiliteten negativt. Konstans råder i kortsiktig mening då undersökningen genomfördes under en månads tid mellan den 17 november - 19 december 2009. Om man bortser från ett symboliskt interaktionistiskt synsätt (Trost, 1994, s. 57) är situationen så pass standardiserad att reliabiliteten torde vara tillräckligt hög i de kvantitativa mätningarna för att ge ett tillförlitligt resultat. Då syftet i huvudsak har varit att göra en kvalitativ studie har de rika möjligheterna för informanterna att lämna egna kommentarer, bidragit till att minska graden av standardisering vilket Trost (1994) menar vara en förutsättning i en kvalitativ intervju.

Snöbollsmetoden (Trost, 1994, s. 28), ett bekvämlighetsurval som bl.a. har använts av Droseltis & Vignoles (2010), valdes för att få så många svarande under så kort tid som möjligt. Metoden kan påverka avsikten att försöka dra generella slutsatser negativt då det inte går att kontrollera populationen vilket i sin tur möjligen kan sänka slutsatsernas validitet.

All litteratur som använts finns tillgänglig i fulltext på bibliotek och hemsidor.

Etiska övervägande och sekretess

I enkäten ställdes inga frågor som skulle kunna medföra att en enskild informant går att identifiera. Av konfidentialitetsskäl går varje enskilt enkätsvar endast att identifiera via ett unikt, generatorgenererat löpnummer. Informanterna garanterades full anonymitet.

Källkritik

Eftersom enkätundersökningen genomförts via internet finns det inga garantier för att inte en och samma person kan ha besvarat enkäten flera gånger. Denna risk bedöms dock som liten. Att sprida en enkät med hjälp av mer eller mindre sociala medier på internet, kan även innebära att vissa åldersgrupper blir under- respektive överrepresenterade (Findahl, 2011).

Denna undersökning fokuserar på stadsmiljöer. Det går inte att utläsa ur enkäten huruvida den enskilde informanten syftar på en begravningsplats i stads- eller landsortsmiljö, såvida inte detta preciserats i kommentarfälten.

Tillvägagångssätt i analysen

Eftersom undersökningen bedrevs i enkätform, är undersökningsgången vald utifrån hur den beskrivs i *Enkäten i praktiken – en handbok i enkätmetodik* (Ejlertsson, 1996).

Begrepp

Att i sammanhanget använda begreppet *kund* kan synas märkligt. Då enkäten testades på en försöksgrupp användes vid första tillfället begreppet *besökare* i stället för *kund*. Det visade sig då att många i detta begrepp lägger in att det finns/har funnits en medveten avsikt med besöket. Det övervägdes även att använda begreppet *brukare* men även i detta begrepp lade försöksgruppen in värderingar beträffande avsikten, företrädesvis att vistelsen i förekommande fall hade syftet att besöka/vårda en grav. Enligt Nationalencyklopedins (NE) definition av "kund" rör det sig om "*en person som gör inköp eller utnyttjar (viss typ av) tjänst e.d. men även person som (ofta) besöker (viss typ av) inrättning*" (NE kund, 2009). I arbetet valdes att genomgående benämna besökaren av begravningsplatsen som *kund* för att i görligaste mån få ett så neutral begrepp som möjligt.

På samma sätt benämns platsen konsekvent för begravningsplats i stället för kyrkogård. "Begravningsplats" är enligt NE "*dels allmän invigd kyrkogård, urnlund, minneslund etc., dels enskild begravningsplats som kan tillhöra annat trossamfund än Svenska kyrkan eller en enskild och som behörigen anordnats för förvaring av avlidnas stoft eller aska eller utströende av avlidnas aska*" (NE begravningsplats, 2009). Begreppet kyrkogård avser egentligen en begravningsplats som ligger i anslutning till en kyrka, men har blivit ett vedertaget begrepp för alla begravningsplatser, trots att beteckningen har en religiös laddning (Sandell, 2012). Med denna distinktion vill markeras att alla nuvarande och kommande former av begravningsplatser avses i undersökningen.

Population och urval

Ett klusterurval, där urvalet ur populationen görs med hjälp av ett obundet slumpmässigt urval i varje steg (Ejlertsson, 1996), gjordes. Eftersom det valda verktyget, SLU's enkätgenerator (SLU, 2009), förutsätter att populationen har tillgång till en dator med internetuppkoppling, var detta kriteriet för att kunna ingå i undersökningen.

I det ursprungliga utskicket vände sig författaren till sina egna kontaktnät där informanterna går att nå via e-post. Missivbrev (se Bilaga 3) skickades ut inom följande nätverk:

1. **Gmail**, den e-postklient som författaren använder för privat bruk.
2. **SLU Studentmail**, den e-postklient som används av studenter. Här gjordes utskicket till alla dåvarande studenter inom trädgårdsingenjörs-, landskapsingenjörs-, landskapsarkitekts-, hortonom- samt lantmästarprogrammet vid SLU, Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp.
3. **SLU mail**, den e-postklient som används av anställda inom MOVIMUM. Samtlig personal vid SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, i Alnarp tillskrevs.
4. **Facebook**. Ett meddelande i författarens statusruta (se Bilaga 4 Statusmeddelande i Facebook).
5. I samband med att arbetet *Kyrkogården – en samhällsekonomisk investering* (Sandell, 2009) uppmärksammats i 2009 års decembernummer av tidskrifterna *Kyrkogården*³ och *Memento*⁴, publicerades även länken till enkäten i dessa.

³ Tidskrift för kyrkogårdsfrågor. Medlemsorgan för SKKF, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund/Svenska Eldbegängelseföreningen.

Alla därpå följande steg i processen förutsatte att informanten i sin tur sände länken till enkäten vidare i sina respektive kontaktnät. Metoden, som är ett vedertaget sätt att göra bekvämlighetsurval på, kallas för *Snöbollsmetoden* (Trost, 1994, s. 28).

Frågor

Enkäten delades upp i fem huvudområden:

1. Bakgrundsfrågor
2. Nuvarande användning av begravningsplatser
3. Framtida önskemål på begravningsplatsen
4. Önskemål om min egen begravningsplats
5. Övrigt

Vid frågeformuleringen beaktades de generella råd som Trost (1994, ss. 60-86) och Ejlertsson (1996, ss. 42-79) ger och stor vikt lades på att:

- **Kommunicera tydligt och enbart ställa en fråga per fråga.** Ex: I stället för att kombinera frågorna om i vilket land man är född med antal år bosatt i Sverige, skapades två olika frågor. Frågorna gjordes med avsikt så korta och enkla som möjligt.
- **Använda ett vanligt språk.** Inom alla verksamhetsområden finns facktermer och vardagsuttryck som inte med självklarhet går att förstå för en utomstående. Författaren kan i sammanhanget anses ha en viss "belastning" genom yrkeserfarenhet både från Svenska kyrkan och från begravningsbranschen. Därför tillfrågades i förväg en utomstående grupp noga om sina tolkningar av frågorna för att på så vis undvika att krångliga eller värdeladdade ord av misstag användes. Härigenom förhindrades/minimerades åtminstone några onödiga feltolkningar av frågornas innebörd.
- **Undvika negationer.**
- **Inga ledande frågor.**
- **Vara konsekvent i språkbruket.** Ex. används begreppet *begravningsplats* konsekvent i stället för kyrkogård. Även svarsalternativen, i den mån de återkom i flera frågor, angavs i samma inbördes ordning.
- **Inte använda siffror som svarsmarkering.** Siffror underlättar bara för den som ska analysera svaren medan de av den tillfrågade lätt uppfattas som en gradering.
- **Uttömmande och ömsesidigt uteslutande svarsalternativ.**
- **Försiktighet med ja/nej-svar.**

För att se den färdiga enkäten i sin helhet, se Bilaga 2 Enkät. Nedan kommer några av frågorna att utvecklas närmare.

I avdelningen för bakgrundsfrågor ställdes de sakfrågor som behandlar faktiska förhållanden i syfte att se om det fanns samband mellan dessa och de svar som erhöles inom huvudområde 2-5. Att alternativet "*vet ej*" lagts till i fråga 1.6 som behandlar trossamfundstillhörighet, beror på att även yngre personer förväntades delta i undersökningen. I *Kyrkogården i framtiden – ur ungdomars perspektiv* (Sörensen, 2003), vände sig Sörensen uteslutande till ungdomar. Hon upptäckte då att det inte är helt ovanligt att ungdomar inte känner till huruvida de är tillhöriga ett trossamfund eller inte.

---

⁴ Branschtidning för SBF, Sveriges Begravningsbyråers förbund.

Frågorna som behandlar nuvarande användning av begravningsplatser formulerades för att de inte skulle kunna tolkas som retrospektiva eftersom det var den aktuella användningen som avsågs. Med retrospektiva frågor får man inte svar på hur det var utan i stället hur informanten *nu* ser på hur det var, dvs. hur det nu *är*; man får bilden av hur det var med nutidens situation som måttstock och inte den dåvarande (Trost, 1994, s. 73).

Genom att ange en rad olika alternativ i fråga 2.2 *Av vilken anledning besöker Du idag en begravningsplats* poängterades att vilka aktiviteter som helst var relevanta, inte bara de som traditionellt är förknippade med besök av begravningsplatser.

Innan fråga 2.4 *Känner Du till vilka begravningsplatser som finns på platsen där Du bor?* testades på försöksgruppen fanns bara alternativen ja/nej. Efter kommentarer från flera i gruppen som sa att de *trodde* att de visste, men att de inte var säkra, kompletterades svarsalternativen med *"vet ej"* samt ett fält för ytterligare kommentarer. På så vis kan bortfallet av antal informanter minskas och bastalet därmed höjas. Det kunde vara av visst intresse att se om det framkom reflektioner kring det faktum att de lokala begravningsplatserna inte är kända.

Enkäten

Till enkäten bifogades ett missivbrev⁵ vilket kan ses i sin helhet i Bilaga 3.

Enkätens layout.

Författaren kände inte till att det med hjälp av HTML-kod gick att påverka layouten. Någon tid till att fördjupa sig i HTML-programmering fanns heller inte. Läsbarheten hade kunnat ökas om det lagts in mellanrum mellan alternativen i frågorna 3.2 och 3.3. Även den inledande beskrivningen hade redigerats på ett mer tillfredställande sätt.

Bearbetning och analys

Enkätgeneratoren (SLU, 2009) genererar en rapport innehållande frågorna presenterade tillsammans med antal och procentuell fördelning av informanterna. Från SLU går det även att erhålla databasen i Excel för vidare bearbetning.

Följande variabeltyper går att använda för bearbetning:

- Enkät-id
- Kön
- Ålder
- Födelseland
- Antal år bosatt i Sverige
- Religionens betydelse
- Samfundstillhörighet
- Vistelsefrekvens
- Besöksanledning
- Fysiska platsens betydelse
- Kännedom och besök av lokala begravningsplatser
- Olika faktorerers betydelse för att öka besöksfrekvens
- Olika faktorerers betydelse på platsen
- Olika elements betydelse på platsen
- Olika aktiviteters betydelse för platsen
- Önskemål om egen begravningsmetod och plats
- Önskemål om spridningsmetoder av aska

⁵ **missiv**, benämning redan under medeltiden på ett brev som medföljer en skrivelse och anbefaller denna till mottagaren. (NE missiv, 2009)

Publicering

De första resultaten från enkätundersökningen redovisades i C-uppsatsen *Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen* (Sandell, 2010) vilken finns publicerad på Epsilon (Epsilon - elektronisk publicering vid SLU, 2009), samt muntligt vid ett slutseminarium på SLU, Alnarp, den 20 januari 2010. Resultaten som redovisas och diskuteras i detta arbete, och som i huvudsak grundar sig på de 1000 fria kommentarerna som framkom i undersökningen, kommer att publiceras på Epsilon 2012 samt vid en muntlig examination på Alnarp den 23 maj 2012. Då arbetet även ingår i Moviums projekt *Olika aspekter på begravningsverksamhet*, kommer resultatet även att redovisas muntligt den 30 maj 2012 vid ett redovisningstillfälle för projektets intressenter, samt ingå i den antologi som projektet ger ut.

Metoddiskussion

Redan då enkäten genomfördes 2009 fanns en önskan, och ett mål, att gå vidare och bearbeta materialet ytterligare vilket nu har varit möjligt. Som tidigare beskrivits i *Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen* (Sandell, 2010) hade SLUs enkätgenerator (SLU, 2009) stora och tidskrävande begränsningar då det erhållna materialet i form av en Excel-fil inte kan bearbetas vidare i Excel utan omfattande konverteringsinsatser. Då syftet med detta arbete har varit att analysera och teoretisera kring begravningsplatsens betydelse och användning, utgörs underlaget i huvudsak av enkätens fria kommentarer på vilka en maskinell bearbetning ändå inte skulle göras. Att göra en ny enkät, som med begränsade resurser behöver vara webbaserad för att erhålla tillräckligt många informanter, valdes bort då underlaget från 2009 bedömdes vara relevant och tillräckligt för ändamålet. Det finns fortfarande tankar om att använda delar av materialet i fler framtida sammanhang. Därför är det ett medvetet val att inte publicera samtliga kommentarer utan endast dem som är relevanta för arbetets frågeställningar.

Snöbollsmetoden som spridningsmetod hade flera fördelar. Både informanter som faktiskt vistas på begravningsplatser och de som inte gör det, kunde nås. Hade frågorna enbart ställts till personer som befann sig på begravningsplatser hade aldrig synpunkter från dem som av en eller flera anledningar valt att inte vistas där, kunnat inhämtas. Dessutom kunde utan ekonomiska resurser ett relativt stort antal informanter nås under en tidsmässigt kort period. Något man måste vara medveten om då denna metod används är hur urvalet ser ut i första ledet. I denna undersökning väljer författaren att skicka ut enkäten i sina egna personliga nätverk vilka utgörs av nuvarande och tidigare studie- och yrkesrelaterade kontakter, vilket kan ha stor betydelse för utfallet av resultatet.

Aaron Antonovsky (1996) gör gällande att hans *continuum model* är unik eftersom den utgör en speciell kombination av det kognitiva, det beteendemässiga och det motiverande. Han menar att denna konstruktion inte är kulturbunden. Ändå kan jag inte finna någonstans att den har testats i annat än västerländska kulturer. Med reservation för att det kan finnas undersökningar som jag inte har hittat, finner jag mig tveksam till uttalandet om att konstruktionen inte skulle vara kulturbunden.

Att konstruera en enkät kan synas trivialt. Både Trosts (1994) och Ejlertssons (1996) generella råd kan framstå som självklara men är mycket väl genomtänkta och formulerade. Att använda dessa råd som en checklista vid konstruktionen sparar mycket tid. Man bör inte heller underskatta vikten av att anlita olika försöksgrupper för tolkningar och synpunkter, helst mer än en gång, innan man publicerar sin enkät.

Resultat

Analys

Nuvarande användning av begravningsplatser

Begravningsplatsen skall tjäna alla människor oavsett livsåskådning eller religion. Enligt tradition faller de flesta begravningsplatserna idag inom Svenska kyrkans huvudmannaskap. Det är intressant att se att för 67,7 % av de tillfrågade så är religion inte särskilt eller inte alls viktigt. Ändå tillhörde 74,4 % av informanterna Svenska kyrkan. Då 98,8 % av informanterna är > 20 år och 94,1 % är födda i Sverige, innebär det att dessa per automatik anslöts till Svenska kyrkan vid födseln eftersom Svenska kyrkan inte skildes från staten förrän år 2000. Många nämner också att orsaken till att de tillhör Svenska kyrkan är den tidigare automatiska anslutningen och att man inte blivit färdig till att gå ur. Begravningsverksamheten ska vara skild från kyrkans övriga verksamhet som grundar sig på tro, bekännelse och lära. Ändå förknippas begravningsplatserna starkt med Svenska kyrkan som trossamfund och många väljer, trots att de inte är troende, att ha en begravningsceremoni enligt Svenska kyrkans ordning vilket är möjligt så länge medlemskapet kvarstår. Trots att begravningsplatserna skall tjäna alla används ofta korset som symbol i utsmyckningar, bl.a. i minneslundar, något som ytterligare kan medverka till missuppfattningen att platsen är kristen. Sedan den 1 april 1991 inträder det rättsliga skyddet av en begravningsplats första gången den tas i anspråk för sitt ändamål, inte som tidigare genom invigning av präst.

Undersökningen visar att begravningsplatsen fyller flera syften då de ingår i våra stadsmiljöer där de även tjänar som park- och rekreationsområden. Miljöaspekten, att platsen fungerar som "stadens lunga" som renar dålig luft, filtrerar ytvatten och ger ett bättre klimat, blir allt viktigare. Majoriteten (59,4 %) anger att de besöker begravningsplatser någon gång om året; besöksfrekvensen beror dels på närheten till anhörigas gravar och antal år sedan dödsfallet, men även på begravningsplatsens fysiska attraktionskraft. De fyra främsta anledningarna till besöken är:

1. Jag besöker en eller flera gravar (29,3 %)
2. Jag kommer för att minnas dem som inte lever längre (18,2 %)
3. Jag njuter av en vacker plats (13,9%)
4. Jag promenerar (13,6 %)

Samtidigt visar studien att begravningsplatsen i sig upplevs som viktig. De som poängterar platsens betydelse uppgår till 56,5 %; endast 19,9 % anser att en fysisk plats [grav] saknar betydelse. 32,8 % vill att deras egen framtida gravplats skall vara tydligt utmärkt, vilket kommer efter alternativet att de efterlevande får bestämma (35,9 %). Endast en dryg femtedel (21,7 %) vill att gravplatsen ska vara anonym.

Framtida önskemål på begravningsplatsen

FIGUR 4 FAKTORER SOM KAN ÖKA BESÖKSFREKVENSEN

Av faktorer som skulle få informanterna att besöka begravningsplatser oftare (Figur 4) är ”en mer attraktiv plats ur skönhetssynvinkel” och ”en intressantare miljö”, de alternativ som anses mest relevanta. På tredje plats kommer ”bättre uppehålls och sittmöjligheter”. De fem faktorer som upplevs som mest viktiga⁶ på en begravningsplats är:

1. Att det råder en fridfull stämning (94,3 %)
2. Att platsen är estetiskt tilltalande, vacker (90,7 %)
3. Att anläggningen är välskött (90,5 %)
4. Att jag kan känna mig trygg (82,9 %)
5. Att det finns god belysning (77,8 %)

Av aktiviteter, förutom själva begravningsverksamheten, som det skulle kunna finnas utrymme för är de viktigaste:

1. Meditation (23,7 %)
2. Samtal (16,9 %)
3. Kyrkogårdsvandringar (12,9 %)

Ovanstående faktorer och aktiviteter kan jämföras med de fem viktigaste behoven som vi människor, enligt en tidigare undersökning, behöver få tillfredställda vid våra besök på begravningsplatser (Sandell, 2009):

- Frid
- Trygghet
- Närhet
- Natur
- Aktivitet

⁶ Sammanlagt värde av *Mycket viktigt* och *Ganska viktigt*

Informanternas kommentarer

Sammanlagt genererade enkäten 1 002 fristående kommentarer. Många av dessa var både långa och personliga. Urvalet av kommentarer till detta arbete grundar sig på en personlig bedömning av deras relevans för arbetets frågeställningar.

På frågan om man tillhör Svenska kyrkan eller annat samfund (fråga 1.6; 65 kommentarer):

Före år 2000 blev alla som föddes i Sverige automatisk medlemmar i Svenska kyrkan och för många har det helt enkelt "inte blivit av" att man begärt utträde. Flera betonar att anledningen till att de är kvar som medlemmar är av kulturella, snarare än religiösa, skäl. Man uppskattar att kyrkan har "olika riter" i samband med viktiga händelser i livet såsom dop, vigsel och begravning.

Jag tillhör Svenska kyrkan men jag är inte en religiöst troende person. Jag tror på något efter döden, men jag har svårt att tro på gud finns.

För mig är det viktigt att ha en tro om vad livet och döden handlar om men jag anser inte att min tro om detta måste ha med en viss religion att göra. Jag är medlem i Svenska kyrkan men delar inte deras tro på livet och döden.

Dock tror jag på en högre makt men min tro har inget med någon religion att göra.

Jag tror att de flesta har en tro men att man inte vill sätta en etikett på den. Tro och antal kyrkobesök har heller inte med varandra att göra.

Hur ofta vistas du på en begravningsplats (fråga 2.1):

De flesta, 59,4 %, svarar att de endast besöker begravningsplatser någon gång om året, främst i samband med högtider eller årsdagar. Många anger att anledningen till få besök är att de har långt till "sin egen" begravningsplats, man har flyttat och släkten finns begravda i en annan del av landet. Vanligt förekommande är att man gärna besöker begravningsplatser i samband med resor för att bilda sig en uppfattning om kulturen på platsen. Många tycker om att förlägga sina promenader på begravningsplatser.

När jag bodde i Malmö vistades jag på kyrkogård riktigt ofta; närmare bestämt på gamla begravningsplatsen mitt i staden. Min närrekreation, helt enkelt!

Bor granne med 4 st stora begravningsplatser i Malmö så jag brukar promenera eller jogga runt dem minst en gång/vecka. Samt studerar växter och njuter av lugnet och den gröna mångfalden.

Dock ej av religiösa skäl, jag finner kyrkogårdar rofyllda och vackra med sina gamla mausoléer, fina staket och grindar och murgröna. Rent estetiskt alltså.

Trevliga och vackra miljöer, använder dem som park.

Brukar promenera med min dotter på kyrkogården nära där vi bor.

Det kan vara skönt att gå på kyrkogården och bara koppla av från verkligheten, bara minnas det som varit.

Promenera, rekreation, skön plats att vara på en stund

Tar ofta min promenadväg till och från min arbetsplats över en kyrkogård. Det gör att man kommer in bland träd och grönska och en viss trafikbullerdämpning. Dessutom känns det vilsamt

och ger kraft till den kommande arbetsdagen eller efter arbetsdagens slut. Att gå där känns bra. De döda är fortfarande med, på sitt sätt, i stunden.

Jag brukar inte gå till begravningsplatser för att besöka anhöriga och vänners gravar. Dessa saknade människor möter jag på vilken kyrkogård som helst men också på andra sätt i mina tankar, drömmar och i samtal med närstående. Däremot tycker jag om att gå på kyrkogårdar för att njuta av fridfullheten, känna historiens vingslag och bli ödmjuk genom att påminnas om allts och allas förgänglighet.

Jag går ofta genom en kyrkogård på väg till och från jobbet. Och då går jag inte bara närmsta vägen utan jag vandrar hit och dit och njuter av den fina platsen. Denna kyrkogård är mycket stor med kända kulturpersonligheter i många gravar så det blir ofta rena kulturvandringen.

Av vilken anledning besöker du idag en begravningsplats (fråga 2.2):

68,5 % uppger att de besöker begravningsplatser av annan anledning än att besöka och/eller sköta en grav. Flera svarar att det sker i samband med en begravning eller att besöken sker i tjänsten [som student, lärare, kyrkogårdsarbetare, präst, begravningsentreprenör, vaktmästare m.m.]. Dessa svar kan bero på urvalet; många av informanterna i första ledet var studenter och lärare inom Lantbruksuniversitetet i Alnarp, men även representanter från delar av författarens tidigare yrkesliv som domkyrkoklockare och begravningsentreprenör.

Det ger perspektiv

Tycker om lugnet och stillheten på kyrkogårdar. Brukar ofta ligga på en kyrkogård nära mig, på sommaren. Ligger där och läser etc. Annars tar jag promenader där, året om.

Jag har ingen personlig koppling till begravningsplatserna där jag bor, de blir som rekreativa platser för mig.

Kyrkogården är det närmaste "park" eller grönområde som finns i kvarteren där jag bor i Malmö.

Att besöka vår kyrkogård är ett behov, dels för att minnas de vänner som finns där. Sedan finns det en stillhet och ro samt tillfälle att tänka över hur vill jag möta den "sista vilan".

Är det viktigt att ha en fysisk plats att gå till (fråga 2.3):

Endast 19,9 % svarar nej på denna fråga. I kommentarerna framkommer att det inte enbart är den enskilda graven som är viktig. Att besöka en begravningsplats, vilken som helst, får människor att associera till egna släktingar och vänner som inte längre finns i livet. Den aktuella begravningsplatsen fungerar då som ersättning för en annan plats som kanske finns på långt avstånd.

Men også omgivelserna er vigtige

Det kan vara vilken begravningsplats som helst. För jag ser det som en rofylld park, vilken som helst.

För mig är det mer som en lugn park där man tänker på livet och döden och nära personer som har dött.

Inte för mig personligen, men uppskattar kyrkogårdar, kulturhistorien, atmosfären.

Fler alternativ än traditionella gravplatser borde finnas, kanske mer parklika områden med mycket sittplatser.

Har Du någon gång varit på den/de begravningsplatser som finns på platsen där du bor (fråga 2.5):

Många skriver att de är just har flyttat eller anger brist på tid. Att de inte har någon grav att besöka anges också av flera.

Bor nära natur så har inget behov av grönområdet som sådant. Hade jag bott i stan hade jag säkert använt kyrkogården/begravningsplatsen för promenader.

Vilket/vilka av nedanstående faktorer skulle få Dig att besöka en begravningsplats oftare (fråga 3.1):

Förmodligen ingenting. Jag går dit när andan faller på. Inte av någon speciell anledning.

Hade MIN kyrkogård legat närmare, så hade jag hellre valt att promenera där än i en park. Att titta på variationerna på gravstenarna och läsa namnen på dem som ligger där är intressant liksom deras yrken.

Kyrkogårdar är i sig redan vackra platser, tror inte att något av ovanstående kan påverka mig att tillbringa mer tid där, det handlar om att vid ett visst sinnestillstånd ha tillgång till den meditativa plats som kyrkogården är.

Följande element kan förekomma på en begravningsplats. Hur viktigt är det för Dig att de finns med? (fråga 3.3):

För mig fungerar begravningsplatsen som en kombination av rekreation och att minnas de som levt tidigare. Samtidigt som man promenerar eller joggar, kan man läsa på stenarna, olika yrken etc. Det ger en känsla av historia samt att livet är förgängligt. Och i den stunden känner man sig märkligt nog också mer levande. Jag tror att det är viktigt för oss människor att ha detta nära oss, att bli påmind om detta med jämna mellanrum. Speciellt i vårt utpräglade konsumtionssamhälle. Café är ingen dum idé, har inte tänkt på det. Men ännu hellre att utveckla den gröna oasen. Speciellt för människor i städer. Detta "gröna rum" kan då ersätta "kyrkans rum". Som en plats för eftertanke.

Allra viktigast: riktig natur (inte bara planteringar som efterliknar naturen, även om det är ett första steg), gamla grova träd, hålträd, livsutrymme för en massa olika arter[...] Skogskänsla är viktigt att det finns på varje begravningsplats.

Jag är öppen för nya utformningar [av begravningsplatsen], men naturinslag är nog viktigt för mig trots allt.

Gräsytor där man kan sitta på filtar

Historia får vi inte glömma; det borde bevaras tidstypiska kvarter, gravar, planteringar. Vi röjer och river otroligt mycket allt eftersom gravarna blir återlämnade. Kyrkogård handlar om TIDEN, det är viktigast. Hur visar man det. Då, nu i framtiden...

Stillhet från omgivande områden

Skulle man få allt man önskar på denna lista är risken stor att känslan av värdighet för de som ligger där kommer till skada. Det får inte bli ett parkområde för fritidsintresse.

Vilka aktiviteter, förutom själva begravningsverksamheten, tycker Du att det skulle kunna finnas utrymme för på begravningsplatsen? (fråga 3.4):

Kyrkogården bör vara en plats för stillhet.

Jag tycker att det är bra att det inte är så mycket folk på begravningsplatsen, i alla fall i stan – det är mycket därför jag gillar att vara/passera genom där, det är lugnt och grönt.

Det ska vara stilla och lugnt på kyrkogården. Ett ställe för eftertanke och samtal.

Det är viktigt att begravningsplatsen ger möjlighet till ro, stillhet och meditation. En Healing Garden. Det skall inte blandas ihop med aktiviteter. Det finns så många andra platser för det. Men stillhet, tystnad och ro blir mer och mer sällsynt.

Platsen bör stilla

Jag tycker att begravningsplatserna skulle kunna fungera som mötesplats mycket mer än idag. Det kunde få hända saker där. Samtidigt som det är viktigt att det finns möjlighet att få lugn och ro. Det är ju något jag uppskattar de få gånger jag är på en kyrkogård. Jag brukar tänka att den här friden borde jag uppsöka oftare.

Ett Stort Heligt Uterum vore inte illa – viktigast är kanske många Tysta Rum i det stora Allrummet!

Övrigt (fråga 5.1):

Det är jätteintressant med just begravningsplatser. Speciellt i städer, där bristen på natur gör dem till parker i större utsträckning. Det är först nu när jag bor i en stad som jag motionerar på en begravningsplats, i början kändes det konstigt. Nu ser jag på dem ur ett helt annat perspektiv; kanske också därför att jag inte har någon anhörig i trakten som är begravd här. Jag skulle inte springa där mina anhöriga ligger, kanske är mer för att jag går dit av en annan orsak, och att där finns andra platser att springa på.

Jag tycker det är viktigt at kyrkogårdar får ha sin speciella mystik som de ofta förknippas med och att folk kan besöka den just för att uppleva denna mystik.

Jag är glad att kyrkogårdar är öppna för offentligheten och att man kan vara där, utan att man har någon anhörig-grav att gå till eller att man måste gå dit för att sörja. Det är en liten oas i vardagen för mig. Ofta för eftertanke och vila.

Det måste få kosta att vårda en begravningsplats, det känns som om det är en av de sista platserna som inte kräver något av besökaren.

Diskussion

Begravningsplatser finns överallt. Platser som en gång av miljömässigt negativa anledningar anlades utanför städerna, har idag införlivats i stadsbilden där de nu utgör hälsosamt positiva delar. Platserna är, ska och kommer att, i första hand vara platser där vi begraver våra döda. Av informanternas svar i undersökningen framgår mycket klart och tydligt att dessa platser ska vara lugna och fridfulla. Det finns därmed ingen konkurrens mellan parker och begravningsplatser beträffande aktiviteter som ska/kan förekomma där. Den prioriterade gruppen av besökare kommer alltid att vara personer som befinner sig i sorgfaser. Det som gör begravningsplatser i urbana miljöer så speciella är att de har både instorativa och restorativa effekter för sina besökare – oavsett anledning till att man sökt sig dit. Den biologiska dispositionen (Ulrich R. , 1999) för natur har gynnat vår överlevnad genom tiderna och ligger till grund för vår motivation att vistas i naturlika miljöer. Känslan torde därmed inte ha med vårt intellekt att göra - vi påverkas positivt av miljön oavsett vi vill eller ej.

Kan det uppstå konflikter mellan den ovan definierade prioriterade gruppen och övriga besökare? Att en plats är lugn och fridfull kan även dra till sig personer som av olika anledningar vill dra sig undan allmänhetens blickar, ex. olika kategorier av missbrukare och en viss kriminell verksamhet. Dessa kategorier har på vissa platser och under vissa tider utgjort tämligen stora problem vilket bl.a. föranlett att man fått hyra in bevakningsföretag för att kunna garantera trygghet för den prioriterade gruppen. I takt med att begravningsplatserna även utnyttjas som bostadsnära, gröna utemiljöer av människor i olika åldrar bidrar dessa personer till att fungera som "störande element" för den mindre önskvärda kategorin. Varje person utgår alltid från sig själv; en sörjande kan känna sig störd av att någon förlagt sin joggingtur över begravningsplatsen. Samtidigt bidrar detta vardagsnyttjande av platsen till att göra platsen i sin helhet tryggare.

Grahn och Stigsdotter (2003) belägger att tidsbrist och avstånd är faktorer som är av avgörande betydelse för människors besök av grönområden; att begravningsplatserna finns i människors omedelbara närhet, och att de är tillgängliga för allmänheten, menar jag kan innebära skillnaden för om en person kommer i kontakt med en grön utemiljö över huvud taget vilket i sin tur indikerar att begravningsplatsen har en hög salutogen potential att fungera preventivt ur hälsoaspekt. Detta styrks också av informanternas kommentarer om hur de utnyttjar närbelägna begravningsplatser för promenader, avkoppling och rekreation. På så vis kan platsen bidra till ökad koncentrationsförmåga samtidigt med en minskad uppkomst av stressrelaterade sjukdomar. Närheten är inte minst viktig för rörelsehindrade och äldre som genom lättillgängligheten kan uppleva en större frihet. Jag vill inte påstå att urbana begravningsplatser skulle vara den *enda* grönytan i våra förtätade stadsmiljöer. Men p.g.a. sin storlek och sammanhängande yta innehåller den kvaliteter och karaktärer som inte kan åstadkommas på mindre enheter. Grahn & Stigsdotter (2003) ser i sin undersökning inte något samband mellan antal besök i grönområde och faktorerna ålder, kön och socioekonomisk index. Samtidigt konstaterar de att barn och äldre har längre transportsträckor och att de som saknar egen trädgård mer sällan besöker grönområden. Jag finner detta väldigt motsägelsefullt.

Miljön på begravningsplatsen upplevs som estetiskt tilltalande och används av många för olika typer av rekreation. Platsen har en unik förmåga att påminna oss om tidens gång, inte bara då vi tar del av information på gravstenar, utan även när vi studerar växtval och följer årstidernas växlingar. På så vis kan vi uppleva en känsla av sammanhang i tillvaron (SOC), en förmåga som Antonovsky (1991) betraktar som den viktigaste faktorn för hur väl vi klarar av stress och som bildar underlag för Grahns vidare teorier kring liv och betydelsespelrum (Grahn, 1991). De behov vi söker tillfredsställa på en

begravningsplats – av frid, trygghet, närhet, natur och aktivitet (Sandell, 2009) - tillgodoses av platsernas kvaliteter. Dessa främjar upprepade livserfarenheter som hjälper oss att se världen som meningsskapande där vi kan ta till oss stimuli som information i stället för som störande brus (Antonovsky, 1996). Begravningsplatsen har även en konkurrensfördel jämfört med den traditionella parken då den erbjuder en närhet till stora och viktiga livsfrågor. Hela miljön är designad för att man ska minnas och uppleva något speciellt. De generella resistensresurserna⁷ som platsen förser oss med har betydelse för hur väl vi kan hantera de stressfaktorer som omvärlden utsätter oss för (Hartig, 2005).

I undersökningen återkommer flera attribut: vilsam, lugn, rofylld, kraft och njuta. Dessa pekar på att det sker processer på platsen där personerna på något sätt återhämtar resurser som de förlorat då de försökt uppfylla krav i sina dagliga liv, en återhämtning som kan ske då den riktade uppmärksamheten, som kan leda till mental trötthet, bryts (Kaplan & Talbot, 1983; Kaplan & Kaplan, 1989; Kaplan S. , 1995). Detta faktum torde peka på att begravningsplatserna utgör s.k. restorativa miljöer (Hartig, o.a., 2011) vilka har större restorativ effekt på människor ju mer stressade de är (Ulrich R. , 1999).

Oavsett livsåskådning är naturen stor och många upplever att tanken på att vårt stoft en dag ska bli en del av den, som överväldigande. Mystiken spelar en framträdande roll; begravningsplatsernas rumsindelning i olika områden och kvarter medför att det ofta råder en god balans mellan upplevd helhet kombinerat med det lockande inslaget av mystik, ett förhållande som samstämmig forskning uttalar bör råda (Kaplan, Kaplan, & Ryan, R. L., 1998; Sorte, 2005). Komplexiteten utgör en lockelse för individen att utforska platsen via olika aktiviteter, inte minst genom egna eller ledsagade (Olofsson & Thelander, 2002) promenader, vilket gör att vi får både dagsljus och motion.

Både människor och döda ting ändrar betydelse och värde för den egna personen beroende på vilka psykiska och fysiska resurser man för tillfället har, det Patrik Grahn (1991) benämner för betydelsespelrummet. Detta arbete visar hur de sinnesintryck informanterna får på begravningsplatserna är förbundna med både rumsliga och tidsliga *upplevelser*, inte så mycket med den enskilda platsen i sig utan vad den representerar i form av ex. lugn, ro, harmoni, trygghet och koppling till dem som varit före oss. Inte någon nämner att dessa platser ger upphov till negativa känslor – tvärt om – snarare att miljöerna innehåller spår av den identitet som man strävat efter och uppnått genom livet. På så sätt är begravningsplatsen unik då den representerar de positiva aspekterna av platsanknytning oavsett var den är belägen. Därför tror jag att den kollektiva aspekten är viktigare än den individuella för bildande, bevarande och skydd av identitet samtidigt som förmågan att känna självaktning, självkänsla och stolthet är intimt förknippade med den enskilda individen (Low & Altman, 1992).

Vår tids utveckling har enligt Giddens (1996) och Berger (1973) brutit ned de gamla gemenskapsformerna på bekostnad av personliga relationer. Medan Giddens uttrycker sig i väldigt pessimistiska ordalag försöker Ficher (1982) framhålla nya former för gemenskap i städerna. Släktband har inte längre samma starka betydelse i vardagslivet som de hade förr. I stället har inflytandet av vänner och intressegrupper ökat. Detta synsätt kan man se uttryck för bl.a. på Assistenskirkegården i Köpenhamn. Där finns flera områden med gravar baserade på annan tillhörighet än traditionella familjeband. Samtidigt visar kommentarerna i undersökningen att människor attraheras av begravningsplatserna för deras ro och stillhet, en plats där man kan vistas

---

⁷ De förmågor vi har för att framgångsrikt kunna hantera de stressfaktorer som vi utsätts för (Antonovsky, 1991)

ensam utan krav på några gemensamma aktiviteter. Den gemenskap man upplever på platsen är ofta med människor som inte längre lever.

Huruvida platsanknytning till en begravningsplats skulle fungera som ett försvar mot identitetskriser i perioder av övergångar mellan olika utvecklingsfaser (Hay, 1998), saknar jag kunskap att uttala mig om. Däremot finner jag inga belägg i min undersökning som styrker Frieds (2000) och Lewickas (2005) argument för att platsanknytning skulle hindra rörlighet och individuella framsteg. Snarare skulle jag vilja påstå att begravningsplatserna motverkar *glocalization* (Bauman, 1998) då de på varje plats speglar samhället i stort. Jag tror att den förstärkta platsanknytningen och hemkänslan (Case, 1996; Lewicka, 2005) kommer sig av igenkännandet av begravningsplatsen som man upplever oavsett var den är belägen. Därmed håller jag inte med Lyotard (1985) när han menar att den narrativa röda tråden, med vilken vi kan placera oss själva i historien, försvinner i vårt postmoderna tillstånd. På begravningsplatser är denna tråd väldigt tydlig.

Flera artiklar i litteraturstudien till detta arbete, för vilka redogörs i kapitlet Teoretiska utgångspunkter (sid. 3 ff), bekräftar att naturen ger en snabb och kraftfull återhämtning vid ohälsa. När vi upplever stress råder en obalans mellan vad vi *kan* göra och de *krav* och *förväntningar* som ställs på oss. Stresshormoner bryts ner och försvinner exempelvis snabbare under en promenad i naturen då vi även utsätts för det för oss livsnödvändiga dagsljuset som justerar hormonerna kortisol och melatonin. Naturelement påverkar oss ofrivilligt och hjälper vår koncentration och underlättar återhämtning. Utomhusaktivitet och träning, naturligt dagsljus, stimulans av sinnena och estetiska upplevelser kan, var för sig och tillsammans, erbjudas av naturen.

Enligt Evans och Cohens undersökning (1987) verkar sannolikheten för att drabbas av fysisk och/eller mental ohälsa p.g.a. olika former av stress, hela tiden öka. I stället för att behandla stress borde det investeras *preventivt* i gröna miljöer. Det är ett effektivt, demokratiskt, estetiskt och ett förhållandevis billigt vapen mot stress. Jag menar att det inte ska behöva gå så långt som till rehabilitering. Vi ska inte heller habiliteras genom att tvingas utveckla nya förmågor. Det adekvata uttrycket som jag vill mynta är **prohabilitering**. Vi har på begravningsplatserna redan tillgång till miljöer som på olika sätt påverkar vår hälsa positivt. Genom att utnyttja dessa miljöer proaktivt kan de utgöra en samhällsekonomisk investering i hälsofrämjande syfte vilket torde innebära att ohälsotalen minskar.

De hälsomässiga aspekterna måste få större utrymme i de utbildningar som omfattar byggande, trädgård och landskap. Det är hög tid att hälsofrågor lyfts till samma nivå som miljöfrågorna. Vår närmiljö, rätt utformad och utnyttjad, är en salutogen potential som kan tjäna ett preventivt syfte för vår hälsa och vårt välbefinnande.

Slutsatser

Begravningsplatser har en hög salutogen potential att fungera preventivt ur hälsoaspekt då de finns tillgängliga i människors omedelbara närhet. De kan härigenom innebära skillnaden för om en person kommer i kontakt med en grön utemiljö över huvud taget. Tidigare forskning bekräftar att naturen ger en snabb och kraftfull återhämtning vid ohälsa vilket därmed starkt indikerar begravningsplatsens funktion som en hälsofrämjande plats.

Den tydliga narrativa röda tråden, kontinuiteten som platsen signalerar, gör att en känsla av sammanhang i tillvaron (SOC) upplevs vilket betraktas som den viktigaste faktorn för hur väl människan klarar av stress. Det sker processer på platsen där resurser återhämtas som gått förlorade i försök till kravuppfyllelse i det dagliga livet, faktum som torde peka på att begravningsplatserna utgör salutogena, restorativa och meningsskapande, miljöer.

När vi upplever stress råder en obalans mellan vad vi *kan* göra och de *krav* och *förväntningar* som ställs på oss. Begravningsplatsen är unik då den representerar de positiva aspekterna av platsanknytning oavsett var den är belägen. Här finns en nära tillgång till miljöer som på olika sätt påverkar vår hälsa positivt samtidigt som platsen också erbjuder en närhet till stora och viktiga livsfrågor.

Genom att utnyttja dessa miljöer proaktivt, för "prohabilitering", kan de utgöra en samhällsekonomisk investering i förebyggande, hälsofrämjande syfte vilket torde innebära att ohälsotalen kan minska.

Litteraturförteckning

- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Antonovsky, A. (1996). The Salutogenic Model as a theory to guide health promotion. *Health Promotion International*, 11 (1), 11-18.
- Bauman, Z. (1998). On glocalization: Or globalization for some, localization for others. *Thesis Eleven*, 54, 37-49.
- Berger, P. (1973). *The Homeless Mind*. New York: Random House.
- Case, D. (1996). Contributions of journeys away to the definition of home: En emipical study of a dialectical process. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 1-15.
- Droseltis, O., & Vignoles, V. (2010). Towards an integrative model of place identification. Dimensionality and predictors of intrapersonal-level place preferences. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 23-34.
- Ejlertsson, G. (1996). *Enkäten i praktiken - en handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Epsilon - elektronisk publicering vid SLU*. (den 19 November 2009). Hämtat från SLU - webbplats: <http://epsilon.slu.se/> den 26 November 2009
- Evans, G.W., & Cohen, S. (1987). Environmental stress. i D. Stokols, & I. Altman (Red.), *Handbook of environmental psychology* (ss. 571-610). New York: Wiley.
- Findahl, O. (2011). *Svenskarna och internet 2011*. Ödeshög: DanagårdsLiTHO. Hämtat från <http://www.iis.se/docs/SOI2011.pdf>
- Fisher, C. (1982). *To Dwell Among Friends*. Berkeley: University of California Press.
- Fried, M. (2000). Continuities and didcontinuities of place. *Journal of Environmental Psycjology*, 20, 193-205.
- Giddens, A. (1996). *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.
- Grahn, P. (1991). *Om parkens betydelse*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet, Movium.
- Grahn, P., & Bengtsson, A. (2005). Lagstifta om utevistelse för alla. i G. Blücher, & G. Graninger (Red.), *Den omvända ålderspyramiden* (ss. 111-154). Vadstena, Sverige: Linköpings universitet.
- Grahn, P., & Stigsdotter, U. (2003). Landscape planning and stress. *Urban Forestry & Urban Greening*, 2, 1-18.
- Hartig, T. (2005). Teorier om restaurativa miljöer - förr, nu och i framtiden. i Johansson, M, & Küller, M (Red.), *Svensk miljöpsykologi* (ss. 263-281). Lund: Studentlitteratur.
- Hartig, T., van den Berg, A., Hägerhäll, C., Tomalak, M., Bauer , N., Hansmann, R., . . . Waaseth, G. (2011). Health benefits of nature experience: psychological, social and cultural processes. i K. Nilsson , M. Sangster, C. Gallis, T. Hartig, S. de Vries, K. Seeland , & J. Schipperijn (Red.), *Forets, trees and human health* (ss. 127-168). New York: Springer Verlag.

- Hay, R. (1998). Sense of place in developmental context. *Journal of Environmental Psychology*, 18, 5-29.
- Hägerhäll, C. M. (2005). Naturen i landskapsupplevelsen och landskapsupplevelsens natur. i M. Johansson, & M. Küller (Red.), *Svens Miljöpsykologi* (ss. 209-226). Lund: Studentlitteratur.
- Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The Experience of Nature. A Psychological Perspective*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Kaplan, R., Kaplan, S., & Ryan, R. L. (1998). *With People in Mind. Design and Management of Everyday Nature*. Washington D.C.: Island Press.
- Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15, 169-182.
- Kaplan, S., & Talbot, J. (1983). Psychological benefits of a wilderness experience. i I. Altman, & J. Wohlwill (Red.), *Behaviour and the natural environment* (ss. 163-203). New York: Plenum.
- Küller, R., & Küller, M. (1994). *Stadens grönska, äldres utevistelse och hälsa*. Stockholm: Bygghälsorådet.
- Lag (1988:950) om kulturminnen m.m. (den 30 Juni 1988). *Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.* Stockholm, Sverige: Kulturdepartementet.
- Lewicka, M. (2005). Ways to make people active: The role of place attachment, cultural capital, and neighborhoods ties. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 381-395.
- Low, S., & Altman, I. (1992). *Place attachment: a conceptual inquiry*. New York, London: Plenum Press.
- Lundquist, K. (1992). Från beteshage till trädgård - kyrkogårdens historia. i E. Bucht (Red.), *Kyrkogårdens gröna kulturarv* (ss. 12-34). Alnarp: Movium.
- Lyotard, J.-F. (1985). *The Post-Modern Condition*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- NE begravningsplats*. (den 22 November 2009). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: <http://www.ne.se/lang/begravningsplats> den 22 November 2009
- NE kund*. (den 22 November 2009). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: <http://www.ne.se/sve/kund#> den 22 November 2009
- NE missiv*. (den 26 November 2009). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: <http://ne.se/kort/missiv> den 26 November 2009
- NE salutogen*. (den 07 februari 2012). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: <http://www.ne.se/kort/salutogen> den 07 februari 2012
- Olofsson, L., & Thelander, V. (2002). *Att få göra det man vill*. Stockholm: KC.
- Ottosson, J., & Grahn, P. (2005). A Comparison of Leisure Time Spent in Garden with Leisure Time Spent Indoors on Measures of Restoration in Residents in Geriatric Care. *Landscape Research*, 30, 23-55.

- Parsons, R., Tassinary, L., Ulrich, R., Hebl, M., & Grossman-Alexander, M. (1998). The view from the road: Implications for stress recovery and immunization. *Journal of Environmental Psychology*, 18, 113-140.
- Sandell, A. (Mars 2009). *Kyrkogården - en plats för de levande*. Hämtat från Epsilon: http://stud.epsilon.slu.se/157/1/sandell_a_090908.pdf den 06 februari 2012
- Sandell, A. (Juni 2009). *Kyrkogården - en samhällsekonomisk investering*. Opublicerad uppsats, SLU Sveriges lantbruksuniversitet, Kyrkogårdsförvaltning 15 hp.
- Sandell, A. (den 18 03 2010). *Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen*. Hämtat från Epsilon: http://stud.epsilon.slu.se/946/1/sandell_a_100318.pdf den 06 februari 2012
- Sandell, A. (2012). *Kyrkogårdshandboken med kvalitetsbeskrivningar 2012*. Alnarp: Movium.
- SCB Livslängdstabell för 2008 uppdelat på män och kvinnor. (den 18 Maj 2009). Hämtat från SCB Statistiska centralbyrån: http://www.scb.se/Pages/ProductTables____25795.aspx den 10 December 2009
- Scopelliti, M., & Tiberio, L. (2010). Choosing restorative environments across the lifespan: A matter of experience. *Environment and Behaviour*, 24(4), 335-350.
- SLU. (den 21 November 2009). *Enkätgenerator*. Hämtat från Enkätgenerator: <http://enkater.slu.se/index.cfm> den 21 November 2009
- Sorte, G. (2005). Parken för Homo Urbanis - stadsmänniskan. i M. & Johansson, *Svensk Miljöpsykologi* (ss. 227-244). Lund: Studentlitteratur.
- Stegmayr, H. (. (2007). *Hälsokonsekvensbedömning i fysisk planering. Fördjupning av översiktsplan för området Fyrvalle-Remonthagen, Östersund*. Huskvarna: NRS Tryckeri.
- Stigsdotter, U. (2005). *Landscape Architecture and Health. Evidence-based health-promoting design and planning*. Alnarp: Swedish University of Agricultural Sciences.
- Sörensen, A.-B. (2003). *Kyrkogården i framtiden - ur ungdomars perspektiv*. SLU, Alnarp: Movium Rapport nr 2.
- Sörensen, A.-B. (2006). Kyrkogården - ett grönt kulturarv. i L. Åkesson (Red.), *Inför DÖDEN* (ss. 167-217). Höganäs: Edition Andersson AB.
- Trost, J. (1994). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Ulrich, R. (1986). Human responses to vegetation and landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 13, 29-44.
- Ulrich, R. (1999). Effects of Gardens on Health Outcomes: Theory and Research. i C. Cooper Marcus, & M. Barnes, *Healing Gardens. Therapeutic Benefits and Design Recommendations* (ss. 27-86). USA: John Wiley & Son.
- Worpole, K. (2003). *LAST LANDSCAPES The architecture of the cemetery in the west*. London: Reaktion Books Ltd.

BILAGOR

Bilaga 1 ur *Kyrkogården – en plats för de levande* (Sandell, 2009)

SLUTSATSER

För att uppnå syftet att klargöra de behov vi behöver få tillfredställda vid våra kyrkogårdsbesök, samt vilka faktorer som påverkar dessa, ställde jag mig inför denna studie frågan vilka möten som sker på kyrkogården.

De fem viktigaste behoven kan sammanfattas i punktform:

- Frid
- Trygghet
- Närhet
- Natur
- Aktivitet

Dessa behov ska uppfyllas genom de möten som sker

- Med platsen och naturen där
- Med den avlidne
- Med minnen
- Med känslor
- Med personal
- Med andra besökare

Faktorerna återfinns då mötena på något sätt resulterar i att behoven fylls.

Frid upplever vi på en plats som känns harmonisk för oss. Begreppet är subjektivt varför utformningen av en begravningsplats måste kunna erbjuda ett **bredare utbud av olika miljöer** än vad den gör idag. För att åstadkomma detta måste man vara lyhörd för människors preferenser och utforma gestaltningen med stor **respekt** för både levande och döda.

Trygghet känner vi när inte behöver vara rädda, oroa oss för att hitta eller att komma till. **Tillgänglighet** och **skyltning** måste förbättras. Det **bemötande** som anställda på platsen ger oss bidrar också i hög grad till hur pass trygga vi känner oss. Personalen på kyrkogården behöver alltså en **adekvat utbildning** och ett **bra stöd från sin arbetsledning**, faktorer som på sikt även bidrar till att statusen i yrket höjs.

Begreppen frid och trygghet är intimt förknippade med, och avhängiga av, varandra. När vi upplever dem kan vi med tillförsikt konfrontera de minnen och känslor som möter oss vid besöket.

Närhet till de avlidna kan vi känna om ovanstående uppfyllts och vi känner oss bekväma på platsen.

Att uppleva **närhet till andra besökare** är idag svårare eftersom gemensamma mötesplatser i trivsamt atmosfär saknas. Det krävs inte bara **fler sittplatser** utan även bord där vi kan ställa ner en kaffekopp eller lägga ifrån oss en bok eller ett handarbete. Ett **bord omgivet av sittplats** signalerar **mötesplats**, en plats för **gemensamma aktiviteter**, vilket borde vara något att uppmuntra på kyrkogårdarna.

Vårt behov av **natur** kan inte nog understrykas. Även här är det ett **bredare utbud av olika miljöer** som måste eftersträvas. Att i en urban miljö erbjuda naturupplevelser är inte bara **föredömligt och klimatsmart** utan också en god investering ur **hälsoaspekt** och ett sätt att ta **samhällsansvar**.

Enklare **aktiviteter** bidrar till återhämtning från mental trötthet då ingen riktad uppmärksamhet används. Den spontana uppmärksamheten som tas i anspråk är däremot positiv för återhämtningen samtidigt som den underlättar sorgbearbetningen.

Bilaga 2 Enkät

Enkät

lördag 21 nov 2009

Kundens användning av begravningsplatsen

Beskrivning

Målet med denna undersökning är att få veta vilka faktorer som påverkar användningen av begravningsplatsen. På vilket sätt används begravningsplatserna idag? Vilka önskemål om framtida användning finns det? För att nå så många personer som möjligt inom en relativt kort tidsperiod så har jag valt att använda en metod som kallas för "Snöbollsmetoden". Detta innebär att: - Jag skickar länken med denna enkät till alla personer i mina nuvarande nätverk. - Du som har fått denna länk skickar länken vidare till personer i Dina nätverk. Jag kommer att grunda min undersökning på alla svar som inkommit fram till den 19 december även om enkäten kommer att finnas tillgänglig ytterligare en tid. Du som svarar gör det fullständigt anonymt. Det är betydelsefullt för mig att få så många svarade som möjligt och jag är mycket tacksam för Din medverkan och för Din hjälp att sprida denna enkät vidare! Har Du några frågor så når Du mig genom att skicka ett mail till ansa0001@stud.slu.se Tack på förhand för Din medverkan!
Alnarp den 15 november 2009 Angela Sandell

Syfte

- Att kartlägga kundens nuvarande användning av begravningsplatsen som ett underlag för underhålls- och utvecklingsarbete av befintliga begravningsplatser.
- Att kartlägga kundens önskemål beträffande framtida användning av begravningsplatsen som ett underlag vid gestaltning av framtida begravningsplatser.

Användningsområde

Resultatet kommer att presenteras i januari 2010 i en C-uppsats på 15 hp inom område Landskapsplanering vid Lantbruksuniversitetet i Alnarp.

Ansvarig utgivare

Angela Sandell, Trädgårdsingenjör

Bakgrundsfrågor

* 1.1 Är Du

- ☐ Kvinna
- ☐ Man

* 1.2 Hur gammal är Du?

- ☐ < 20 år
- ☐ 20 - 34 år

- ☐ 35 - 49 år
- ☐ 50 - 65 år
- ☐ > 65 år

* 1.3 I vilket land är Du född?

- ☐ Sverige
- ☐ Annat

* 1.4 Jag har bott i Sverige

- ☐ < 3 år
- ☐ Mellan 3 och 10 år
- ☐ > än 10 år men inte i hela mitt liv
- ☐ Alltid

* 1.5 Hur betydelsefullt är religion för Dig?

- ☐ Mycket viktigt
- ☐ Ganska viktigt
- ☐ Inte särskilt viktigt
- ☐ Inte alls viktigt
- ☐ Vet ej

* 1.6 Vilket av följande stämmer in på Dig?

- ☐ Jag tillhör Svenska kyrkan
- ☐ Jag tillhör annat trossamfund - anget vilket i kommentarsfältet
- ☐ Jag tillhör inget trossamfund
- ☐ Vet ej

Ev kommentar:

Nuvarande användning av begravningsplatser

Följande frågor handlar om Din nuvarande användning av begravningsplatser. Observera att det kan vara vilken/vilka begravningsplatser som helst, Du behöver inte känna någon som finns begravd där.

* 2.1 Hur ofta vistas Du på en begravningsplats?

- ☐ En eller flera gånger/vecka
- ☐ En eller flera gånger/månad
- ☐ Någon gång om året
- ☐ Det känns inte som om jag har någon anledning att vistas där
- ☐ Aldrig
- ☐ Annat

Ev kommentar:

* 2.2 Av vilken anledning besöker Du idag en begravningsplats?

Här kan Du välja ett eller flera alternativ.

- ☐ Jag besöker en eller flera gravar
- ☐ Jag sköter en eller flera gravar
- ☐ Jag promenerar
- ☐ Jag sitter stilla för att få lugn och ro
- ☐ Jag cyklar
- ☐ Jag motionerar
- ☐ Jag använder begravningsplatsen som genväg
- ☐ Jag njuter av en vacker plats
- ☐ Jag följer årstidernas växlingar
- ☐ Jag kommer för att träffa andra människor
- ☐ Jag kommer för att minnas dem som inte lever längre
- ☐ Annat

Ev kommentar:

* 2.3 Är det viktigt att ha en fysisk plats att gå till?

- ☐ Ja, graven är viktig
- ☐ Ja, begravningsplatsen är viktig
- ☐ Ja, men det kan vara vilken begravningsplats som helst
- ☐ Ja, med det kan vara vilken plats som helst
- ☐ Nej
- ☐ Vet ej

Ev kommentar:

* 2.4 Känner Du till vilka begravningsplatser som finns på platsen där Du bor?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Vet ej

Ev kommentar:

* 2.5 Har Du någon gång varit på den/de begravningsplatser som finns på platsen där Du bor?

- ☐ Ja, alla
- ☐ Ja, någon av dem
- ☐ Ja, på dem jag känner till
- ☐ Nej, jag vet inte vilka de är

- ☐ Nej, jag vet inte var de finns
- ☐ Nej, jag är inte intresserad av att gå dit
- ☐ Nej, därför att... Motivera i kommentarsfältet

Ev kommentar:

Framtida önskemål på begravningsplatsen

* 3.1 Vilket/vilka av nedanstående faktorer skulle få Dig att besöka en begravningsplats oftare?

Motivera gärna dina val i kommentarsfältet.

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Mera tid	☐	☐	☐	☐
Bättre uppehålls- och sittmöjligheter	☐	☐	☐	☐
En mer attraktiv plats ur skönhetssynvinkel	☐	☐	☐	☐
En intressantare miljö	☐	☐	☐	☐
Bättre tillgänglighet	☐	☐	☐	☐
Arrangerade kyrkogårdsvandringar	☐	☐	☐	☐
Att där finns fler människor i rörelse	☐	☐	☐	☐
Att jag kan känna mig tryggare	☐	☐	☐	☐
Att jag fick ha med mig hunden	☐	☐	☐	☐

Ev kommentar:

* 3.2 Hur viktiga är följande faktorer på begravningsplatsen?

Motivera gärna Dina val i kommentarsfältet

Mycket
viktigt

Ganska
viktigt

Inte
särskilt
viktigt

Inte
alls
viktigt

Att det finns bra kommunikationer	☐	☐	☐	☐
Att det finns bra parkeringsmöjligheter	☐	☐	☐	☐
Att det finns bänkar	☐	☐	☐	☐
Att det finns bänkar med bord	☐	☐	☐	☐
Att anläggningen är välskött	☐	☐	☐	☐
Att det råder en fridfull stämning	☐	☐	☐	☐
Att jag kan känna mig trygg	☐	☐	☐	☐
Att jag kan känna närhet till dem som finns begravda	☐	☐	☐	☐
Att planteringarna är varierande och känns omväxlande	☐	☐	☐	☐
Att platsen ger möjligheter till vardagsrekreation	☐	☐	☐	☐
Att platsen är överskådlig	☐	☐	☐	☐
Att platsen är väl skyltad så att det är lätt att hitta	☐	☐	☐	☐
Att det finns toaletter	☐	☐	☐	☐
Att det är lätt att ta sig fram	☐	☐	☐	☐
Att det finns arrangerade kyrkogårdsvandringar	☐	☐	☐	☐
Att det finns människor i rörelse	☐	☐	☐	☐
Att det finns en kyrka eller annan religiös byggnad i anslutning till platsen	☐	☐	☐	☐
Att det finns en lokal för ceremonier i anslutning till platsen	☐	☐	☐	☐
Att det finns god belysning	☐	☐	☐	☐
Att platsen är estetiskt tilltalande, vacker	☐	☐	☐	☐
Att det är tillåtet att ha med hund	☐	☐	☐	☐

Ev kommentar:

* 3.3 Följande element kan förekomma på en begravningsplats. Hur viktigt är det för Dig att de finns med?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Träd	☐	☐	☐	☐
Buskar	☐	☐	☐	☐

Städsegröna växter (gröna året runt)	☐	☐	☐	☐
Vårblommande lökväxter	☐	☐	☐	☐
Perenner (Växter som återkommer år efter år)	☐	☐	☐	☐
Sommarblommor	☐	☐	☐	☐
Vackra höstfärger	☐	☐	☐	☐
Vatteninstallationer (Ex. damm, bäck, vattenskulptur etc.)	☐	☐	☐	☐
Skulpturer	☐	☐	☐	☐
Religiösa symboler	☐	☐	☐	☐
Planteringar som efterliknar naturen (Ex. skog, bryn, äng, strand etc.)	☐	☐	☐	☐
Tak över delar av minneslunden	☐	☐	☐	☐
Tak/skydd mot väder och vind	☐	☐	☐	☐
Servering	☐	☐	☐	☐
Toaletter	☐	☐	☐	☐
Sittplatser	☐	☐	☐	☐
Utrymmen för enskildhet	☐	☐	☐	☐
Annat - utveckla i kommentarfältet	☐	☐	☐	☐

Ev kommentar:

* 3.4 Vilka aktiviteter, förutom själva begravningsverksamheten, tycker Du att det skulle kunna finnas utrymme för på begravningsplatsen?

Välj ett eller flera alternativ. Utveckla gärna Dina synpunkter i kommentarsfältet.

- ☐ Meditation
- ☐ Samtal
- ☐ Konserter
- ☐ Utställningar
- ☐ Teaterföreläsningar
- ☐ Installationer
- ☐ Kyrkogårdsvandringar
- ☐ Lek

- ☐ Picknick
- ☐ Annat
- ☐ Vet ej

Ev kommentar:

Önskemål om min egen gravplats

* 4.1 När jag dör

- ☐ Vill jag bli kremerad
- ☐ Vill jag bli jordbegravd
- ☐ Vill jag bli frystorkad (ännu ej godkänd metod)
- ☐ Det får mina efterlevande bestämma
- ☐ Vet ej

Ev kommentar:

* 4.2 Jag vill att min gravplats skall vara

- ☐ Anonym
- ☐ Tydligt utmärkt
- ☐ Det får mina efterlevande bestämma
- ☐ Vet ej

Ev kommentar:

* 4.3 Jag skulle vilja att askan efter min kropp

Observera att i följande fall FÅR anhöriga närvara och medverka

- ☐ sprids i havet
- ☐ sprids i naturen
- ☐ urnsätts i familjegrav
- ☐ urnsätts i en ny grav
- ☐ urnsätts i en urngravplats
- ☐ placeras i ett kolumbarium

Ev kommentar:

* 4.4 Jag skulle vilja att askan efter min kropp

Observera att i följande fall får INTE anhöriga närvara och medverka

- ☐ sprids i minneslund
- ☐ grävs ner i minneslund

Ev kommentar:

* 4.5 Alternativa spridningssätt

I Budapest finns en annan möjlighet att i anhörigas närvaro sprida askan med hjälp av ett springvatten/fontän i en vacker del av minneslund. När ceremonin startar så börjar en hålförsedd urna att rotera i mitten av fontänen. Askan sprids samtidigt som en del av vattenstrålarna vinklas inåt och för med sig stoftet ner i jorden. Möjlighet finns att spela valfri musik under akten. Skulle detta kunna vara ett tilltalande alternativ? Motivera gärna Ditt svar.

- ☐ Ja

- ☐ Nej
- ☐ Vet ej

Ev kommentar:

Övrigt

Jag vill än en gång tacka för Din medverkan och hoppas att Du vill hjälpa mig med att så snabbt som möjligt sprida denna enkät vidare! Vill Du ta del av resultatet av denna undersökning? Skicka ett mail med titeln RESULTAT till ansa0001@stud.slu.se

5.1 Om Du har ytterligare kommentarer så uppskattar jag om Du vill dela med Dig av dem här.

Bilaga 3 Missivbrev

Hej!

Jag heter Angela Sandell, är trädgårdsingenjör, och håller på med en C-uppsats inom område Landskapsplanering vid Lantbruksuniversitetet i Alnarp.

Titeln på arbetet är "Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen".

Målet är att få veta vilka faktorer som påverkar användningen av begravningsplatsen.

Syftet är

- ...att kartlägga kundens nuvarande användning av begravningsplatsen som ett underlag för underhålls- och utvecklingsarbete av befintliga begravningsplatser.
- ...att kartlägga kundens önskemål beträffande framtida användning av begravningsplatsen till underlag för gestaltning av framtida begravningsplatser.

Med hjälp av en enkät hoppas jag på att få en del frågor besvarade. För att nå så många personer som möjligt inom en relativt kort tidsperiod, har jag valt att använda en metod som kallas för "Snöbollsmetoden". Denna innebär att:

- Jag skickar länken med denna enkät till alla personer i mina nuvarande nätverk – Du är en av dem!
- **Du som har fått denna länk skickar länken vidare till personer i Dina nätverk.**

Undersökningen kommer att grundas på alla **svar som inkommit fram t.o.m. 19 december** även om enkäten kommer att finnas tillgänglig ytterligare en tid. Du som svarar gör det fullständigt anonymt.

Det är betydelsefullt för mig att få så många svarade som möjligt och jag är mycket tacksam för Din medverkan och för Din hjälp att snabbt sprida denna enkät vidare!

Har Du några frågor så når Du mig genom att skicka ett mail till ansa0001@stud.slu.se

Länk för att svara på enkäten:

<http://enkater.slu.se/svara.cfm?sv=1327-ansa0001>

Tack på förhand för Din medverkan!

Alnarp den 17 november 2009

Angela Sandell

Trädgårdsingenjör

Bilaga 4 Statusmeddelande i Facebook

Angela Sandell Jag behöver hjälp med underlag till min C-uppsats.
Snälla hjälp mig genom att besvara enkäten på
<http://enkater.slu.se/svara.cfm?sv=1327-ansa0001> och sprid den vidare!!
Jag behöver så många svar som möjligt före den 19 december.
TACK för Din medverkan och Din hjälp :-)

enkater.slu.se
Källa: enkater.slu.se

 den 18 november kl. 00:15 · Kommentera · Gilla · Dela

Bilaga 5 Svarsredovisning

Fråga	Antal svar	Antal kommentarer
1.1	563	
1.2	563	
1.3	557	
1.4	560	
1.5	563	
1.6	563	65
2.1	561	49
2.2	1400	35
2.3	558	60
2.4	561	19
2.5	562	38
3.1.1	507	
3.1.2	498	
3.1.3	507	
3.1.4	498	
3.1.5	486	
3.1.6	497	
3.1.7	492	
3.1.8	489	
3.1.9	495	
3.2.1	526	
3.2.2	534	
3.2.3	540	
3.2.4	523	
3.2.5	544	
3.2.6	546	
3.2.7	539	
3.2.8	533	
3.2.9	537	
3.2.10	533	
3.2.11	530	
3.2.12	533	
3.2.13	536	
3.2.14	535	
3.2.15	529	
3.2.16	530	
3.2.17	531	
3.2.18	531	
3.2.19	536	
3.2.20	540	
3.2.21	536	
		72
		41

Fråga	Antal svar	Antal kommentarer
3.3.1	556	
3.3.2	554	
3.3.3	552	
3.3.4	550	
3.3.5	552	
3.3.6	545	
3.3.7	552	
3.3.8	546	
3.3.9	546	
3.3.10	543	
3.3.11	543	
3.3.12	542	
3.3.13	541	
3.3.14	540	
3.3.15	545	
3.3.16	550	
3.3.17	543	
3.3.18	227	
3.4	1483	51
4.1	558	78
4.2	549	58
4.3	444	67
4.4	258	102
4.5	518	84
5.1		130
5.1		53
66 st	36 039	1 002